

Установа адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка»

Гістарычны факультэт
Кафедра дапаможных гістарычных дысцыплін
і метадыкі выкладання гісторыі
Рэг. № 27-05 110

УЗГОДНЕНА

Загалоўчык кафедры

А.А. Корзюк

«21» мая 2014 г.

УЗГОДНЕНА

Дэкан факультэта

М.М. Забайскі

«27» мая 2014 г.

**ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫ КОМПЛЕКС ПА
ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ**

Археалогія Беларусі

для спецыяльнасці:

1-02 01 01 “Гісторыя і грамадазнаўчыя дысцыпліны”

Складальнікі: І.Л. Калечыц, кандыдат гістарычных навук, дацэнт; А.У.
Канойка, магістр гістарычных навук.

Разгледжана і зацверджана на паседжанні Савета БДПУ

“ 26 ” 06 2014 г., пратакол № 9

2014 г.

Установа адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя
Максіма Танка»

Гістарычны факультэт
Кафедра дапаможных гістарычных дысцыплін
і методыкі выкладання гісторыі
Рэг. № 27-05-20

УЗГОДНЕНА
Загадчык кафедры
_____ А.А. Корзюк
«21» мая 2014 г.

УЗГОДНЕНА
Дэкан факультэта
_____ М.М. Забаўскі
«21» мая 2014 г.

**ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫ КОМПЛЕКС
ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ**

«Археалогія Беларусі»

для спецыяльнасці / спецыялізацыі:

1-02.01.01 “Гісторыя”

1-02 01 02 “Гісторыя. Дадатковая спецыяльнасць”

Складальнікі: кандыдат гістарычных навук, дацэнт Калечыц І.Л., магістр
гістарычных навук Канойка А.У.

Разгледжана і зацверджана на паседжанні Савета БДПУ

“26” чэрвеня 2014 г., пратакол № 9

2014 г.

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вучэбная дысцыпліна “Археалогія Беларусі” не толькі дае канкрэтныя веды ў галіне археалогіі, але і адыгрывае значную ролю ў фарміраванні гістарычнага мыслення, гуманістычнага светапогляду будучага спецыяліста-гісторыка. Выкладанне археалогіі мае практычнае значэнне ў сувязі з сучаснымі задачамі паляпшэння падрыхтоўкі высокакваліфікаваных спецыялістаў гістарычнага профілю.

Паняцце “археалогія” вядома з антычнага часу. Як самастойная па метадах даследавання навука яна вядома з XVIII ст., а як універсітэцкая дысцыпліна – з XIX ст. З 1954 г. археалогія выкладаецца ў педагагічных інстытутах (універсітэтах). Без даных археалогіі немагчыма зразумець гісторыю. У адрозненні ад гісторыі яна вывучае, у асноўным, крыніцы матэрыяльнага паходжання і дае магчымасці фізічна рэканструіраваць мінулае. Неацаніма роля археалогіі ў краязнаўчай і патрыятычна-выхаваўчай рабоце, таму што менавіта яна стварае магчымасці для вывучэння вытокаў пэўнага рэгіёна, этнаса, прывучае да беражлівых адносінаў да помнікаў культуры, да гістарычнага мінулага. Археалогія – гэта падмурак гістарычнай памяці, на якім фарміруюцца этнічная самаідэнтыфікацыя, нацыянальная годнасць. Усё гэта робіць неабходным і важным выкладанне археалогіі на гістарычных факультэтах вышэйшых устаноў педагагічнага профілю.

Мэтай дадзенага ВМК з’яўляецца фарміраванне ў студэнтаў трывалых ведаў пра археалогію як самастойную па метадах даследавання навуку, прызваную рэканструіраваць гістарычнае мінулае, і пра археалагічную спадчыну Беларусі.

Задачы ВМК:

Дадзенае ВМК павінна забяспечыць рэалізацыю наступных функцый:

1. Раскрыць патрабаванні да зместу дысцыпліны, да адукацыйных вынікаў, да сродкаў іх дасягнення і ацэнкі.
2. Забяспечыць эфектыўнае засваенне студэнтамі вучэбнага матэрыялу, які ўваходзіць у вучэбную праграму дысцыпліны.
3. Аб’яднаць ў адзінае цэлае розныя дыдактычныя сродкі, падпарадкоўваючы іх мэтам навучання і выхавання.
4. Забяспечыць пераемнасць у выкладанні вучэбных дысцыплін.
5. Служыць сродкам кіравання самастойнай працай студэнтаў.

У тэарэтычнай частцы курса студэнты павінны атрымаць тэарэтычныя веды ў рабоце з археалагічным матэрыялам, умець выкарыстоўваць яго пры выкладанні курса ўсеагульнай і айчынай гісторыі. А таксама ведаць помнікі археалогіі і археалагічныя культуры, археалагічную перыядызацыю і археалагічную спадчыну Беларусі.

Падчас семінарскіх заняткаў студэнты павінны навучыцца распазнаваць помнікі археалогіі па іх прыналежнасці, рэалізаваць навыкі зняцця вокамернага плана і апісанне помніка археалогіі ў выніку самастойнага выяўлення такога помніка ў краязнаўчай рабоце з вучнямі, чытаць стратыграфію культурных напластаванняў на помніках, дзе маюцца агаленні культурнага слою, даваць тлумачэнне асобным катэгорыям артэфактаў, выяўленых пад час палявой краязнаўчай работы.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

Канспекты лекцый па археалогіі Беларусі

Лекцыя 1. Археалогія як навука. Паняцце археалогіі. Прадмет, задачы, метады (2 г.).

Ключавыя паняцці: археалогія, рэчавыя крыніцы, пісьмовыя крыніцы, археалагічны помнік, культурны слой.

План лекцыі:

1. Прадмет і задачы археалогіі як навукі.
2. Паняцце археалогіі. Пісьмовыя і рэчавыя крыніцы.
3. Археалагічная перыядызацыя і храналогія.

Тэкставы матэрыял канспекта лекцыі:

Тэрмін “археалогія” ўпершыню быў ужыты Платонам у значэнні “гісторыя мінулых часоў”. Сучасная археалогія – гэта навука, якая вывучае гістарычнае мінулае чалавецтва па рэчавых крыніцах. Рэчавыя крыніцы – гэта прылады вытворчасці і матэрыяльныя блага, якія створаны з іх дапамогай: пабудовы, зброя, упрыгажэнні і г.д. і з’яўляюцца вынікам працоўнай дзейнасці чалавека. Рэчавыя крыніцы маюць асаблівае значэнне для дапісьмовага перыяда. Першыя пісьмовыя крыніцы таксама былі знойдзены ў выніку археалагічных даследаванняў. Высновы, якія базуюцца на вывучэнні рэчавых крыніц, з’яўляюцца вынікам навуковай рэканструкцыі. Спецыялісты-археалагі праводзяць раскопкі археалагічных помнікаў. Археалагічныя помнікі – рэчавыя гістарычныя крыніцы, па якіх можна аднавіць мінулае чалавечага грамадства. Да ліку асноўных археалагічных помнікаў належаць стаянкі, градзішча, паселішча, старажытныя пабудовы, могілнікі, культавыя збудаванні, архітэктурныя помнікі і г.д. Археалогія мае вялікае значэнне не толькі для дапісьмовых эпох, але і для вывучэння старажытнасці і сярэднявечаў, таму што значна дапаўняе комплекс гістарычных крыніц. Археалагічная культура – сукупнасць матэрыяльных помнікаў, якія належаць да адной тэрыторыі і часу і маюць агульныя рысы. Звычайна археалагічную культуру называюць па якой-небудзь характэрнай прыкмеце, па якой яна адрозніваецца ад іншых: па форме або арнаменту (культура лейкападобных кубкаў), абраду пахавання (катакомбная культура), мясцовасці, дзе былі знойдзены найбольш характэрныя помнікі (днепра-данецкая культура).

Культурны слой – слой зямлі на месцы пражывання чалавека, якія захоўвае рэшткі яго жыццядзейнасці. У залежнасці ад часу і інтэнсіўнасці пражывання культурны слой можа быць невялікі (ад некалькіх сантыметраў) або магутны (30-35 м). Культурны слой цягнецца ўглыб да мацерыка, які не нясе слядоў жыццядзейнасці чалавека. Археалогія карыстаецца шэрагам метадаў: стратыграфічным, тыпалагічным, дэндрахраналагічным, метадам

радыёвугляроднага аналізу, палеабатанічным і інш. Археалогія цесна сязана з такімі навукамі як гісторыя, этнаграфія, сацыялогія, шэрагам дапаможных гістарычных дысцыплін (сфрагістыкай, геральдыкай, эпіграфікай, нумізматыкай).

Кантрольныя пытанні для самападрыхтоўкі студэнтаў:

1. У чым адрозненне пісьмовых і рэчавых помнікаў?
2. Што такое археалагічная культура?
3. Чым адрозніваецца культурны слой ад мацерыка?
4. Для чаго праводзяцца археалагічныя раскопкі?
5. Пералічыце асноўныя метады археалогіі?
6. З якімі навукамі звязана археалогія?

Літаратура:

1. Авдусин Д. А., Археология СССР. – М., 1967.
2. Авдусин Д. А., Археологические разведки и раскопки. – М., 1959.
3. Калядзінскі Л. Уводзіны ў археалогію. – Гродна, 2013.

Лекцыя 2. Археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Беларусі ў кантэксце сусветных археалагічных даследаванняў (4 г.).

Ключавыя паняцці: гістарычнае краязнаўства, археалагічны экспанат, картаграфія.

План лекцыі:

1. Славутыя археолагі сусвету.
2. Развіццё гістарычнага краязнаўства на Беларусі.
3. Раскопкі курганаў, калекцыяніраванне знаходак і выставы, картаграфаванне знаходак.
4. Археалагічныя даследаванні ў 20-30-я гг. XX ст.
5. Археалагічныя даследаванні другой паловы XX ст.
6. Археалагічныя даследаванні ў XXI ст.

Тэкставы матэрыял канспекта лекцыі:

Упершыню тэрмін археалогія быў ужыты Платонам у 4 ст. да н.э., пры гэтым мелася на ўвазе навука аб старажытнасцях у самым шырокім сэнсе гэтага слова. У 18 ст. гэтым тэрмінам абазначалі гісторыю старажытнага мастацтва. Сучаснае паняцце археалогіі пачало складацца ў 19 ст.

Пачатак археалогіі прынята выводзіць ад вавілонскага цара Набаніда, які ў 6 ст. да н.э. праводзіў раскопкі з мэтай доказаў старажытнасці пабудов. У Старажытным Рыме паэт Лукрэцый даў схему развіцця матэрыяльнай культуры ўжо ў 1 ст. да н.э.: каменны век змяняецца бронзавым, а бронзавы – жалезным. У Італіі ў эпоху Адраджэння ў 15-16 стст. Праводзіліся раскопкі з мэтай знаходкі антычных скульптур. З 18 ст. пачынаецца калекцыяніраванне

археалагічных знаходак, да гэтага ж часу адносіцца і пачатак правядзення раскопак з навуковымі мэтамі. Асабліва трэба адзначыць раскопкі Пампеі і Геркуланума.

У першай палове 19 ст. у выніку археалагічных даследаванняў былі адкрыты старажытныя цывілізацыі Міжрэчча і Егіпта. У 1836 г. дацкім археолагам К. Томсенам была абаснавана гіпотэза аб перыядызацыі на каменны, бронзавы і жалезныя вякі. У 1865 г. англійскі археолаг і этнограф Дж. Леббок прапанаваў падзяліць каменны век на палеаліт і неаліт.

Вялікія археалагічныя адкрыцці былі зроблены ў 19 і 20 ст. у Міжземнамор'і і на Бліжнім Ўсходзе. Асабліва трэба адзначыць археалагічныя даследаванні Кноса, Троі, Вавілона, Нінэвіі і г.д.

Археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Беларусі пачаліся ў другой палове 18 ст. У 19 ст. даследуюцца пераважна курганы. Пачатак археалагічных даследаванняў звязаны з прозвішчамі Т. Нарбута, З. Даленга-Хадакоўскага, Я. і К. Тышкевічаў, А. Кіркора, М. Кусцінскага. Значныя звесткі па археалогіі былі сабраны Е. Раманавым, які даследаваў больш тысячы помнікаў, склаў шэраг археалагічных карт і сцвярджаў, што тэрыторыя Беларусі была заселена ўжо з эпохі палеаліта.

У 1919 г. была створана першая дзяржаўная археалагічная ўстанова. У 1925 г. пры Інбелкульце была створана гісторыка-археалагічная камісія пад кіраўніцтвам А. Ляўданскага. У 20-30 гг. праводзілася выяўленне і даследаванне палеалітычных, мезалітычных і неалітычных помнікаў, таксама помнікаў бронзавага веку. У 30-я гады большая частка археолагаў была рэпрэсавана. У 1944 г. быў створаны сектар археалогіі Інстытута гісторыі АН БССР. У ходзе археалагічных даследаванняў было выяўлена каля 640 помнікаў каменнага і 670 помнікаў бронзавага вякоў на Палессі, у Пасожжы і Панямонні.

З 1960-х г. пачынаецца вывучэнне старажытных беларускіх гарадоў 9-13 ст.: выяўлены прыкметы, якія адрозніваюць горад ад сельскага паселішча, вызначаны дакладная лакалізацыя шэрагу гарадоў, тапаграфія, тыпалогія ўмацаванняў і планіроўкі, храналогія старажытнасцей, атрыманы дадзеныя пра гаспадарчае жыццё і матэрыяльную культуру, памеры гарадоў і абарончых збудаванняў, даследаваны гар. некропалі. Даследаваннем сярэдневяковых гарадоў займаліся В.Р.Тарасенка, Г.В.Штыхаў, Э.М.Загарульскі, П.Ф.Лысенка, В.М.Ляўко, Я.Г.Звяруга, Ю.А.Заяц, А.А. Макушнікаў, І.А.Марзалюк, Л.У.Калядзінскі, Т.С.Бубенька, Д.У.Дук. Значнымі дасягненнямі з'явіліся вывучэнне гарадзішча на р. Менка і стварэнне музея драўлянай забудовы 13 ст. "Бярэсце".

З сярэдзіны 1970-х г. пачынаецца даследаванне матэрыяльнай культуры гарадоў 14-18 ст., што адкрывае новы напрамак ў археалогіі Беларусі. З 2006

існуюць 3 аддзелы археалогіі: першабытнага грамадства, археалогіі сярэднявечавага перыяду, захавання і выкарыстання археалагічнай спадчыны, якія ўваходзяць у склад Цэнтра гісторыі даіндустрыяльнага грамадства Інстытута гісторыі НАН Беларусі. Усяго па Беларусі сабраны і ўведзены ў базу дадзеных звесткі пра 3 тыс. археал. аб'ектаў. Пры археалагічных аддзелах у Інстытуце гісторыі з 1993 г. працуе Палявы камітэт, які згодна з інструкцыяй (зацверджана ў маі 2006 Прэзідыумам НАН Беларусі) аб палявых даследаваннях ажыццяўляе выдачу дазвонаў на правядзенне археалагічных раскопак, каардынацыю даследаванняў на тэрыторыі Беларусі.

Кантрольныя пытанні для самападрыхтоўкі студэнтаў:

1. Дзе і калі быў упершыню ўжыты тэрмін археалогія?
2. Кім і на якія вякі была ўпершыню падзелена старажытная гісторыя?
3. Назавіце найбольш значныя археалагічныя даследаванні 19 ст.?
4. Назавіце этапы развіцця беларускай археалагічнай навукі?

Літаратура:

1. Археалогія і нумізматыка Беларусі. – Мінск, 1993.
2. Археалогія Беларусі. Энцыклапедыя ў 4 т. Мінск, 1997-2001.
3. Амальрик А. С. и Монгайт А. Л., В поисках исчезнувших цивилизаций, 2 изд., М., 1966.
4. Амальрик А. С. и Монгайт А. Л., Что такое археология, 3 изд., М., 1966;
5. Калядзінскі Л. Уводзіны ў археалогію. – Гродна, 2013.

Лекцыя 3. Археалагічная перыядызацыя. Палеаліт і мезаліт (2 г.).

Ключавыя паняцці: Палеаліт, алдувайская, ашэльская і мусц'ерская эпохі, чопер, сфероід, клівер, рубіла, скрэбла, востраканечнік, нуклеус, рэтуш, мікраліты і макраліты.

План лекцыі:

1. Археалагічная перыядызацыя.
2. Палеаліт: стаянкі, каменныя вырабы.
3. Мезаліт: мезалітычныя прылады, асноўныя заняткі чалавека, стаянкі, мастацтва мезаліта.

Тэкставы матэрыял канспекта лекцыі:

Археалагічная гістарычная перыядызацыя першабытнай эпохі падзяляецца на некалькі вялікіх перыядаў – у адпаведнасці з матэрыялам, з якога вырабляліся прылады працы: каменны, бронзавы (бронзава-каменны) і жалезны век. Першабытная эпоха наогул мае характарыстыкі, агульныя для ўсіх перыядаў. Да іх належыць нізкі ўзровень развіцця вытворчых адносін і павольнае іх удасканаленне, нізкія тэмпы развіцця грамадства, калектыўны характар прысваення прыродных рэсурсаў і вынікаў вытворчасці, сацыяльная

роўнасць людзей, ураўняльнае размеркаванне матэрыяльных даброт адсутнасць прыватнай уласнасці, эксплуатацыі, класаў і дзяржавы.

Палеаліт – старажытны каменны век, першая з двух асноўных эпох каменнага века. Супадае з вялікімі этапамі чацвертычнага гелагічнага перыяда: заплейстацэнам і плейстацэнам. Людзі эпохі палеаліта карысталіся абабітымі каменнымі прыладамі, заімаіся паляваннем і збіральніцтвам. Пачатак палеаліта звыш 2 мільёнаў гадоў таму супадае са з’яўленнем архантрапаў *Homo habilis*. Канец палеаліта датуецца прыблізна 12-10 тыс. гадоў таму. Палеаліт падзяляецца на ранні (ніжні) і позні (верхні). Потым пачынаецца мезаліт – сярэдні каменны век. У межах палеаліта вылучаюць наступныя археалагічныя эпохі: алдувайскую (дашэльскую), старажытна-ашэльскую (аббевільскую), сярэдне- і познеашэльскую, мусц’ерскую культуру – час існавання неандэртальцаў. Пры пераходзе да позняга палеаліта ўзнік *Homo sapiens*.

Мезаліт – сярэдні каменны век. Пераход ад палеаліта да мезаліта супаў са зменай плейстацэна галацэнам, які характэрызуецца сучасным кліматам, раслінным і жывёльным светам. Часовыя рамкі мезаліта – 10-7 тыс. Гадоў таму. Для мезалітычных культур шмат якіх тэрыторый характэрны мікраліты – мініяцюрныя каменныя прылады. Ужываліся рубячыя прылады з каменя: тапары, цёсла, кіркі, а таксама прылады з косці і рога: наканечнікі дзідаў, гарпуны, рыбалоўныя кручкі і г.д. Распаўсюдзіліся лук і стрэлы, прылады для рыбалоўства і палявання. З’явіўся гліняны посуд. На мяжы палеаліта і неаліта быў праручаны сабака, пачалося прыручэнне некаторых відаў жывёл. Асновай гаспадаркі былі паляванне, рыбалоўства, збіральніцтва.

Кантрольныя пытанні для самападрыхтоўкі студэнтаў:

1. Што ляжыць у аснове археалагічнай гістарычнай перыядызацыі?
2. Назавіце характэрныя прыкметы палеаліта?
3. Назавіце характэрныя прыкметы мезаліта?

Літаратура:

1. Археалогія і нумізматыка Беларусі. – Мінск, 1993.
2. Археалогія Беларусі. Энцыклапедыя ў 4 т. Т. 1. Мінск, 1997.
3. У истоков древних культур (Эпоха мезолита), М.—Л., 1966 (Материалы и исследования по археологии СССР, № 126).

Лекцыя 4. Першапачатковае засяленне тэрыторыі Беларусі. Палеалітычныя і мезалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі (2 г.).

Ключавыя паняцці: мусц’е, Юравічы і Бердыж, культура Лінгбі, свідэрская, сожская, яніславіцкая культуры.

План лекцыі:

1. Муравінскае міжледавікоўе. Паазерскае зледзяненне.
2. Мусц’ерская эпоха на тэрыторыі Беларусі.

3. Першапачатковае засяленне тэрыторыі Беларусі.
4. Палеалітычныя і мезалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі.

Тэкставы матэрыял канспекта лекцыі:

Першыя людзі на тэрыторыю сучаснай Беларусі прыйшлі ў перыяд, калі на Еўропу то наступаў, то адыходзіў назад велізарны ледавік. Перыяд ледавіковага абледзянення называецца плейстацэн. Гэты перыяд супадае па часе з перыядам гістарычнай перыядызацыі – палеалітам. Археалагічная перыядызацыя першабытнай эпохі на Беларусі заснавана на вылучэнні асноўнага матэрыяла (сыравіны), з якога рабіліся прылады працы, і мае наступны выгляд:

Каменны век (100-3 тыс. год да н. э.): палеаліт (100-9 тыс. год да н. э.) – ранні (на Беларусі не было), сярэдні (100-35 тыс. год да н. э.), верхні ці позні (35-9 тыс. год да н. э.); мезаліт (9-5 тыс. год да н. э.), неаліт (5-3 тыс. год да н. э.)

Бронзавы век – 2-пачатак 1 тыс. да н. э.

Жалезны век – пачатак 1 тысячагоддзя да нашай эры-VI стагоддзе нашай эры.

На Беларусі першабытныя людзі з’явіліся ў перыяд палеаліту, прыкладна 100-40 тыс. г. да н.э. Першыя каменныя прылады працы знойдзены каля сучасных вёсак Абідавічы, Свяцілавічы, Клеявічы на поўдні Беларусі. Жыхары Беларусі на той час – неандэртальцы. Асноўнымі заняткамі неандэртальцаў былі паляванне на буйных жывёл – мамантаў і шарсцістага насарога, збіральніцтва і рыбалоўства. Яны будавалі жыллы і здабывалі агонь. Праз некаторы час пачалося чарговае наступленне ледавіка і першабытныя людзі адышлі ў больш спрыяльныя паўднёвыя раёны.

Паўторнае засяленне Беларусі краманьёнцамі адбылося каля 30-25 тыс. г. да н.э., калі ледавік адступіў на поўнач (пачаўся перыяд позняга ці верхняга палеаліту). Першыя паселішчы, знойдзеныя археолагамі, – стаянкі Юравічы (каля 26 тыс. гадоў) і Бердыж (каля 23 тыс. гадоў).

Існавала каля 100 відаў прылад працы, якія рабіліся з костак жывёл, дрэва, каменя (скрэблы, праколкі, рубілы, наканечнікі дзідаў). Камяні апрацоўвалі з дапамогай наступнай тэхналагічнай аперацыі: ад прызматычнага ядра адціскаліся пласціны дакладнай формы, якія потым даапрацоўвалі праз адцісканне маленькіх лускавінак па краях пласцін. Асноўным заняткам жыхароў стаянак Бердыж і Юравічы, а таксама падобных ім было *паляванне* на буйных жывёл – мамантаў, шарсцістых насарогаў, паўночных аленяў і пясцоў, а таксама збіральніцтва і рыбалоўства. Узнікаюць зачаткі рэлігійных вераванняў у выглядзе татэмізму.

У мезаліце клімат нагадваў сучасны. Адбылося змяненне расліннага і жывёльнага свету. Уся тэрыторыя Беларусі засяляецца да канца гэтага перыяду.

Але паселішча яшчэ даволі рэдкія, яны месцяцца на берагах рэк, дзе знаходзяцца радовішча крэменю. У мезаліце прыручаецца сабака, такія прылады, як лук і стрэлы палягчаюць паляванне. Адбываецца росквіт рыбалоўства і збіральніцтва. З'яўляецца родавая абшчына. Распаўсюджваюцца мікралітычныя прылады працы, якія найбольш распаўсюджаны на захадзе і ўсходзе сучаснай Беларусі. Вылучаецца існаванне на захадзе свідэрскай культуры, якая характэрызуецца наканечнікамі ў выглядзе ліста і сожскай культурай на ўсходзе, якая мела наканечнікі ў выглядзе маленькіх кароткіх каменных адшчэпаў. Такім чынам, у перыяд мезаліту на беларускіх землях з'явілася пастаяннае аселае насельніцтва, атрымала росквіт прысвайваючая гаспадарка, замацаваўся родавы лад грамадства.

Кантрольныя пытанні для самападрыхтоўкі студэнтаў:

1. Які выгляд мае археалагічная перыядызацыя Беларусі?
2. Якія адметнасці мае палеаліт на Беларусі?
3. Якія адметнасці мае мезаліт на Беларусі?

Літаратура:

1. Археалогія і нумізматыка Беларусі. – Мінск, 1993.
2. Археалогія Беларусі. Энцыклапедыя ў 4 т. Т. 1. Мінск, 1997.
3. У истоков древних культур (Эпоха мезолита), М.—Л., 1966 (Материалы и исследования по археологии СССР, № 126).
4. Ксензов В.П. Палеолит и мезолит Белорусского Поднепровья. Мн., 1988.
5. Калечыц А.Г. Першыя людзі на зямлі Беларусі – Мн., 1997.

Лекцыя 5. Неаліт. Неалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі (2 г.).

Ключавыя паняцці: неаліт, кераміка, Дняпра-данецкая культура, Нёманская культура, Верхнедняпроўская культура, Нарвенская культура, культура тыпавай грабенчата-ямкавай керамікі, культуры лейкападобных кубкаў і шарападобных амфар.

План лекцыі:

1. Неаліт: неалітычныя паселішчы, прылады працы і асноўныя заняткі чалавека.
2. Стаянкі і жыллы. Кераміка.
3. Неалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі.

Тэкставы матэрыял канспекта лекцыі:

Неаліт – новы каменны век, эпоха позняга каменнага века. Характэрызуецца выкарыстаннем крамянёвых, касцяных і каменных прылад, распаўсюджваннем глінянага посуду. З'яўляецца прысвойваючая гаспадарка. Асноўныя заняткі насельніцтва – земляробства, жывёлагадоўля,

паляванне і рыбалоўства. У выніку адбываюцца кардынальныя змены ў жыцці чалавецтва, якія праяўляюцца ў развіцці аселасці і росце насельніцтва. Гэтыя змены атрымалі назву “неалітычнай рэвалюцыі”.

На тэрыторыі Беларусі таксама вырасла колькасць насельніцтва. На гэты час вядома каля 600 стаянак (галоўным чынам на берагах рэк і азёраў), што дае падставы вызначыць яго памеры ў 5-6 тысяч чалавек. Насельніцтва належала да чатырох галоўных этнічных суполак: культуры грабеньчата-накольнай керамікі (ці днепра-данецкай), верхнедняпроўскай, нёманскай і нарвенскай археалагічных культур.

Асноўнымі заняткамі былі паляванне, рыбалоўства і збіральніцтва. З’явілася першабытнае ткацтва з ужываннем вертыкальнага ткацкага станка. У апрацоўцы каменя прымянялася шліфаванне, паліраванне і свідраванне. На поўдні Беларусі з’явілася матычнае земляробства. На тэрыторыі Беларусі ў гэты час з’явіліся Краснасельскія крэменездабываючыя шахты. Археологі знайшлі больш за 1000 шахт глыбінёй да 8 метраў. Асноўныя дасягненні гэтага часу: пераход ад прысвойваючай гаспадаркі да вытворчай, ўключэнне беларускіх земляў ў міжрэгіянальны абмен таварам, з’яўленне зачаткі рамёстваў – выраб керамічнага посуду і тканіны.

Кантрольныя пытанні для самападрыхтоўкі студэнтаў:

1. Якія прыкметы характэрызуюць эпоху неаліта?
2. Што характэрна для эпохі неаліту на тэрыторыі Беларусі?
3. Што такое неалітычная рэвалюцыя?

Літаратура:

1. Археалогія і нумізматыка Беларусі. – Мінск, 1993.
2. Археалогія Беларусі. Энцыклапедыя ў 4 т. Т. 1. Мінск, 1997. Загорульский Э. М., Археология Белоруссии. Минск, 1965
3. Чарняўскі М.М. Неаліт Беларускага Панямоння. – Мн., 1979.

Лекцыя 6. Бронзавы век. Культурны бронзавага веку на тэрыторыі Беларусі (2 г.).

Ключавыя паняцці: энеаліт, Трыпольская культура, Сярэднедняпроўская культура, культура палескай шнуравой керамікі, Паўночна-беларуская культура, Тшчэнецкая культура, культура сярэдняй і позняй бронзы Паазер’я.

План лекцыі:

1. Бронзавы век: прылады працы, заняткі, жыллы, кераміка.
2. Культурны бронзавага веку на тэрыторыі Беларусі: Трыпольская культура, Сярэднедняпроўская культура, культура палескай шнуравой керамікі, Паўночна-беларуская культура, Тшчэнецкая культура, культура сярэдняй і позняй бронзы Паазер’я.

Тэкставы матэрыял канспекта лекцыі:

Энеаліт – (ад лац. *аспеус* — медны і грэч. *líthos* — камень), халкаліт, медна-каменны век – эпоха пераходу ад каменнага веку да бронзавага. Найстаражытнейшыя медны прадметы і кавалкі руды знойдзены на раннеземляробчых пасяленнях Пярэдняй Азіі (8-5 тыс. гадоў да н.э.).

Бронзавы век на тэрыторыі Беларусі датуецца 2 – пачаткам 1 тыс. да н.э. У гэты час з’явіліся першыя вырабы з металаў. Сваіх радовішчаў медзі на Беларусі няма, таму медных і бронзавых прылад працы няшмат, у асноўным гэта ўпрыгожванні: бранзалеты, фібулы, кольцы. Медзь трапляла на тэрыторыю Беларусі з Каўказа, Карпат ў абмен на бурштын і вырабы з бурштыну, якія насельніцтва старажытнай Беларусі атрымлівала з Прыбалтыкі ў абмен на крэмневыя прылады працы. Працягвалі выкарыстоўвацца каменныя прылады працы. Таму ў дачыненні да Беларусі больш падыходзіць назва перыяду энеаліт (медна-каменны век). У гэты час здабыча і апрацоўка крэмню ў Краснасельскіх шахтах дасягнула вялікіх памераў. З’явілася струменчатая рэтуш (нанясенне насечак крыж накрыж) – новы прыём, які яшчэ больш удасканаліў каменныя сякеры і іншыя рэжучыя прылады. Адбываецца пераход да земляробства, якое паступова становіцца галоўнай галіной гаспадаркі. У гэты час існуе ляднае ці падсечна-агнявое земляробства. Замест аднакамерных жылых пабудов (паўзямлянак ці наземных жылляў) зараз будуецца двухкамерныя жыллы. У гэты час на Беларусі з’яўляецца новае насельніцтва – індаеўрапейцы. На ступені гаспадарчага і грамадскага развіцця яны апераджалі аўтахтоннае насельніцтва.

Новыя вытворчыя формы гаспадаркі ставілі мужчыну на першае месца ў сацыяльнай іерархіі першабытнага грамадства. Адбываецца станаўленне патрыярхату. З’явіліся касмаганічныя рэлігійныя ўяўленні, г.зн прадстаўленні аб тым, як утварылася наваколле. На першы план выходзіць культ продкаў.

У гэты час на Беларусі існуюць культуры шнуравой керамікі, назва якой паходзіць ад адметнага ўпрыгожвання керамікі, а таксама тшцінецкая культура, адметнасцю якой з’яўляецца цюльпанападобная кераміка.

Кантрольныя пытанні для самападрыхтоўкі студэнтаў:

1. Выкарыстанне якіх матэрыялаў дало назву энеаліту?
2. Чым адметны бронзавы век на Беларусі?
3. Якія змяненні адбыліся ў жыцці тагачаснага насельніцтва?

Літаратура:

1. Археалогія і нумізматыка Беларусі. – Мінск, 1993.
2. Археалогія Беларусі. Энцыклапедыя ў 4 т. Т. 1. Мінск, 1997.
3. Загорульский Э. М., Археология Белоруссии. Минск, 1965
4. Чарняўскі М. Бронзавы век на тэрыторыі Беларусі. – Мн.. 1981.

5. Чарняўскі М.М., Кудрашоў В.Я., Ліпніцкая В.Л. Старажытныя шахцёры на Росі. – Мн., 1996.

6. Монгайт А.А. Археология Западной Европы: бронзовый и железный века. М., 1974.

Лекцыя 7. Жалезны век (2 г.).

Ключавыя паняці: жалезная руда, крыца, домніца.

План лекцыі:

1. Жалезны век: прынцыпы прыгатавання жалезнай руды. Крыца. Домніца.

2. Культура Урарту. Скіфы і сарматы. Антычныя дзяржавы Паўночнага Прычарнамор'я.

Тэкставы матэрыял канспекта лекцыі:

Жалезны век – эпоха ў першабытнай і раннекласавай гісторыі чалавецтва, якая характарызуецца распаўсюджаннем металургіі жалеза і жалезных прылад. Перыяд першапачатковага распаўсюджання жалезнай індустрыі перажылі ўсе краіны ў розны час. У параўнанні з каменным бронзавым векам ён вельмі кароткі. Яго межы ад 9-7 стст. да н.э. і да часу ўзнікнення класавога грамадства і дзяржавы. У адрозненні ад рэдкіх радовішчаў медзі, нізкакасных жалезных руды сустракаюцца паўсюль.

Жалеза атрымлівалі з дапамогай сырадутага працэса, які складаўся з аднаўлення жалезнай руды пры тэмпературы 900-1350°C у спецыяльных печах-горнах з дапамогай удудвання паветра кузнечнымі мяхамі праз сопла. На дне печы атрымлівалася крыца – камяк порыстага жалеза вагой 1-5 кг, якую неабходна было пракваць для выдалення з яе шлака.

Больш высокія механічныя якасці жалеза забяспечылі пераважнае выкарыстанне прылад з жалеза і выцясненне прылад з бронзы і каменя. Адбылося гэта не адразу. У Еўропе толькі ў другой палове 1 тыс. да н.э. жалеза стала адыгрываць істотную ролю для вытворчасці зброі і прылад працы. Адбыўся тэхнічны пераварот: паляпшэнне апрацоўкі зямлі, паскарэнне развіцця рамяства, удасканаленне апрацоўкі дрэва, што прывяло да перамен у жыцці грамадства, а менавіта, да распаду першабытнаабшчыннага ладу, войнаў. У шматлікіх плямёнаў назіраецца расслойванне грамадства і праўленне ў выглядзе ваеннай дэмакратыі.

У гэты час у стэпах Паўночнага Прычарнамор'я ў 7 ст. да н.э. – першых вяках н.э. існуюць плямены скіфаў, якія стварылі найбольш развітую культуру ранняга жалезнага веку. Жалезныя вырабы былі знойдзены ў вялікай колькасці на паселішчах і ў курганах скіфскага часу. Прыкметы металургічнай вытворчасці знойдзены пры раскопках шэрагу скіфскіх гарадзішчаў. Наступны перыяд прадстаўлены сарматскай культурай. Адначасова з сарматамі, у

заходніх раёнах паўночнага Прычарнамор'я, Верхняга і Сярэдняга Прыдняпроўя і Прыднястроўя былі распаўсюджаны зарубінецкая, чарняхоўская і іншыя культуры.

Кантрольныя пытанні для самападрыхтоўкі студэнтаў:

1. Назавіце часовыя межы жалезнага веку?
2. Пералічыце асноўныя этапы атрымання жалеза сырадутным спосабам?
3. Якія перамены ў гаспадарцы і грамадстве адбываюцца ў жалезным веку?

Літаратура:

1. Археалогія і нумізматыка Беларусі. – Мінск, 1993.
2. Археалогія Беларусі. Энцыклапедыя ў 4 т. Т. 2. Мінск, 1999.
3. Загорульский Э. М., Археология Белоруссии. Минск, 1965.
4. Монгайт А.А. Археология Западной Европы: бронзовый и железный века. М., 1974.
5. Митрофанов А.Г. Железный век Средней Белоруссии (VII – VI вв. до н.э. – VIII в. н.э.) - Мн., 1978.

Лекцыя 8. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі (2 г.)

Ключавыя паняцці: Мілаградская і паморская культуры, культура штрыхаванай керамікі, Дняпра-двінская культура, зарубінецкая культура, Кіеўская і вельбарская культуры, помнікі тыпу Прагі-Корчак і Лукі-Райкавецкай культуры, калочынская культура, банцараўская культура, культуры ранніх доўгіх курганаў і ўсходнелітоўскіх курганаў.

План лекцыі:

1. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі: мілаградская і паморская культуры. Культура штрыхаванай керамікі. Дняпра-двінская культура. Зарубінецкая культура. Кіеўская і вельбарская культуры.
2. Культуры ранняга сярэднявекі: помнікі тыпу Прагі-Корчак і Лукі-Райкавецкай, калочынская, банцараўская, культуры ранніх доўгіх курганаў і ўсходнелітоўскіх курганаў.

Тэкставыя матэрыялы канспекта лекцыі:

Жалезны век на тэрыторыі Беларусі датуецца прамежкам ад 7-6 ст. да н.э. да 6-7 ст. н.э. У гэты час адбывецца пачатак здабычы і апрацоўкі жалеза. Яго выплаўлялі ў невялікіх паўкруглых гліняных пячах-домніцах з лугавой ці балотнай руды, якая досыць шырока распаўсюджана на Беларусі. Руду выплаўлялі сырадутным спосабам. Сутнасць яго ў тым, што ў домніцу загрузалі драўляны вугаль і руду, печку замазвалі глінай, але заставаліся невялікія адтуліны, праз якія з дапамогай трубак-соплаў і мяхоў нагняталася паветра. Атрымлівалася жалезістая маса – крыца, якая мела вялікую колькасць

дамешкаў і патрабавала наступнай апрацоўкі апрацоўкі. Нягледзячы на тое, што спачатку якасць жалеза была даволі нізкай, з'яўленне жалезных прылад працы зрабіла вялікі тэхнічны пераварот. Гэта адлюстравалася ў тым, што значна ўзрасла роля земляробства і жывёлагадоўлі, а роля збіральніцтва, палявання і рыбалоўства знізілася. Пачынаюць інтэнсіўна развівацца заняткі, якія потым будуць вылучацца ў рамёствы: апрацоўка косці і дрэва, прадзіва, ткацтва, пляценне, ганчарства. У параўнанні з папярэднімі гістарычнымі перыядамі, людзі сталі атрымліваць больш прадукцыі на аднаго чалавека, што прывяло да значных запасаў і накаплення прадукцыі.

Супярэчнасці паміж родамі прывялі да ваенных канфліктаў, асноўнымі матывамі якіх былі захоп як мага больш матэрыяльных каштоўнасцяў і рабоў. Да таго ж палепшылася якасць зброі. З'явілася дамашняе ці патрыярхальнае рабства. у жалезным веку існуе патрыярхальны род, дзе паходжанне вялося па бацьку і нашчадкі-мужчыны заставаліся ў родзе.

У гэты час тып паселішчаў змяняецца. З'яўляюцца гарадзішчы – населеныя пункты, размешчаныя ў спрыяльнай для абароны мясцовасці, умацаваныя валамі і драўляным частаколам, якія выкрыстоўваліся ў выпадку ваеннай пагрозы. Адначасова з імі існавалі неўмацаваныя селішчы. Назіраецца большая разнастайнасць гаспадарчых пабудов: жыллы, гаспадарчы збудаванні.

У раннім жалезным веку на тэрыторыі Беларусі пражывае некалькі археалагічных культур. Іх аб'ядноўвала агульная тэрыторыя, асаблівасці пабудовы жыллаў і тыпаў пасяленняў, падобнасць пахавальных абрадаў, а таксама асаблівасці вытворчасці керамікі і прылад працы.

Мілаградская культура была распаўсюджана на поўдні Беларусі (тэрыторыя Палесся). Адметнасцю гэтай культуры былі гліняныя фігуркі жывёл, якія, магчыма, мелі культавае прызначэнне. Пазней (з 3 ст. да н.э.) гэтую тэрыторыю засялілі плямёны зарубінецкай культуры. Археалагічныя знаходкі на тэрыторыі пражывання гэтай культуры гавораць аб сувязях са скіфамі, кельтамі, грэчаскімі гарадамі Прычарнамор'я.

У Цэнтральнай Беларусі пражывалі плямёны культуры штрыхаванай керамікі, якія выраблялі вастрарэбныя гаршкі са штрыхаванай паверхняй і будавалі асобныя жыллы для з ачагом у цэнтры пабудовы.

На поўначы Беларусі жылі плямёны днепра-дзвінскай археалагічнай культуры, для якіх характэрныя гладкасценныя слоікападобныя пасудзіны

У 5-7 стст. н.э. на поўдні Беларусі з'явіліся археалагічныя культуры, якія маюць славянскія прыкметы: калочынская, пражская, у цэнтры Беларусі – банцараўская. Галоўныя славянскія прыкметы – тып жылля (паўзямлянка з вогнішчам у дальнім вугле), простая карычневая кераміка без арнаменту, трупаспаленне і пахаванне ў паўсферычных курганах. Мясцовае (аўтахтоннае) насельніцтва было асімілявана.

У гэты час існуе ворнае земляробства і новая прылада – саха з жалезным наканечнікам. Родавая абшчына паступова саступіла месца суседскай сельскай абшчыне, у аснове якой ляжалі тэрытарыяльныя і эканамічныя сувязі.

Кантрольныя пытанні для самападрыхтоўкі студэнтаў:

1. Пералічыце асноўныя этапы атрымання жалеза ў печах-домніцах?
2. Назавіце адметныя рысы жалезнага веку на Беларусі?
3. Пералічыце характэрныя рысы археалагічных культур жалезнага века на тэрыторыі Беларусі?

Літаратура:

1. Археалогія і нумізматыка Беларусі. – Мінск, 1993.
2. Археалогія Беларусі. Энцыклапедыя ў 4 т. Т. 2. Мінск, 1999.
3. Загорульский Э. М., Археология Белоруссии. Минск, 1965.
4. Шадыро В.И. Ранний железный век Северной Белоруссии. Мн., 1985.

Лекцыя 9. Усходнеславянскія саюзы плямёнаў на тэрыторыі Беларусі па археалагічных даных (2 г.)

Ключавыя паняцці: саюз плямёнаў, крывічы, дрыгавічы, радзімічы.

План лекцыі:

1. Усходнеславянскія саюзы плямёнаў на тэрыторыі Беларусі па археалагічных даных.

2. Полацкія крывічы. Дрыгавічы. Радзімічы. Насельніцтва Панямоння.

Тэкставы матэрыял канспекта лекцыі:

У выніку асіміляцыі славянаў і балтаў да IX ст. на тэрыторыі Ўсходняй Еўропы ўтварылася 15 этнічных славянскіх аб'яднанняў.

Па археалагічных даных на тэрыторыі Беларусі пражывала 3 з іх: дрыгавічы, радзімічы і крывічы. Звесткі аб гэтых плямёнах ёсць у “Аповесці мінулых гадоў”. З-за вялікай сціпласці пісьмовых крыніц, асноўнымі звесткамі пра гэтыя плямёны з’яўляюцца археалагічныя даныя.

Крывічы – адзін з буйнейшых саюзаў усходне-славянскіх плямен, які склаўся ў VI-X стст. у вярхоўях Заходняй Дзвіны, Дняпра і Волгі і склаліся ў выніку асіміляцыі славянамі мясцовага балцкага насельніцтва. Асноўныя заняткі – жывёлагадоўля, земляробства, рамяство. Арэал рассялення крывічоў вылучаецца па скроневых кольцах – жаночых упрыгажэннях. У крывічоў яны мелі выгляд драцяных кольцаў. Разам са славянскімі элементамі, упрыгажэнні крывічоў мелі шэраг балцкіх элементаў. Вызначальнай рысай рассялення крывічаў з’яўляюцца доўгія курганы – валападобныя земляныя насыпы. Пахаванні рабіліся па абраду трупаспалення. Сярод крывіцкіх артэфактаў можна пералічыць шклянныя пацеркі, нажы, наканечнікі дзідаў, кераміка, зробленая на ганчарным крузе.

Дрыгавічы – племянны саюз, які пражываў на поўдні сучаснай тэрыторыі Беларусі (па рацэ Прыпяць да Дняпра). Этнавызначальнымі прадметамі крывічоў лічацца скроневыя кольца з буйназярністымі металічнымі пацеркамі. Асноўныя помнікі, па якіх вядзецца археалагічнае даследаванне – курганныя могільнікі, якія звычайна распалагаюцца групамі. Пахавальны абрад да прыняцця хрысціянства выконваўся па спосабу крэмацыі. Пахавальны інвентар бедны або ўвогуле адсутнічае. Мужчынскія пахаванні бядней за жаночыя. частая знаходка ў курганах – кругавыя гаршкі. Сельскія пасялення дрыгавічоў групаваліся вакол гарадзішчаў. Дрыгавічы мелі гандлёвыя сувязі з Валынню, Сярэднім Падняпроўем, Паўночным Прычарнамор’ем, Прыбалтыкай.

Радзімічы – усходнеславянскі племянны саюз, які пражываў па цячэнні ракі Сож. Арэал пражывання радзімічаў вылучаецца па этнавызначальнай прыкмеце – жаночых упрыгажэннях – сяміпромневых скроневых кольцах. На тэрыторыі пражывання радзімічаў знойдзена даволі мала курганоў з пахаваннямі па абраду трупаспалення на месцы, але не на гарызонце, а на так званай падсыпцы. У большасці пахаванняў няма інвентару. З упрыгажэнняў часта сустракаюцца шыйныя грыўні. Культура радзімічаў мае больш балцкіх рысаў у параўнанні з крывічамі і дрыгавічамі.

Кантрольныя пытанні для самападрыхтоўкі студэнтаў:

1. Назавіце характэрныя рысы, па якіх можна вызначыць пражыванне крывічоў?
2. Назавіце характэрныя рысы, па якіх можна вызначыць пражыванне радзімічаў?
3. Назавіце характэрныя рысы, па якіх можна вызначыць пражыванне дрыгавічоў.

Літаратура:

1. Археалогія і нумізматыка Беларусі. – Мінск, 1993.
2. Археалогія Беларусі. Энцыклапедыя ў 4 т. Т. 2. Мінск, 1999.
3. Загорульский Э. М., Археология Белоруссии. Минск, 1965.
4. Седов В. В. Длинные курганы кривичей. – М., 1974,
5. Седов В. В. Восточные славяне в VI—XIII вв. - М., 1982. С. 154.
6. Штыхаў Г.В. Крывічы: па матэрыялах раскопак курганоў ў паўночнай Беларусі. - Мінск. 1992.

Лекцыя 10. Сярэдневяковая вёска і гарады X-XIII стст. па археалагічных даных (4 г.).

Ключавыя паняцці: дзяцінец, пасад, гарадзішча.

План лекцыі:

1. Сярэдневяковая вёска: земляробства, жывёлагадоўля, промыслы і рамёства.
2. Гарады X-XIII стст. Паводле археалагічных звестак.
3. Гарады паўночнай і цэнтральнай Беларусі, паўднёвай Беларусі, беларускага Панямоння і ўсходняй Беларусі.

Тэкставы матэрыял канспекта лекцыі:

Узнікненне гарадоў звязана з аддзялення рамяства ад земляробства. Гарады ўзнікаюць у найбольш густазаселеных і развітых раёнах, на месцах перасячэння гандлёвых шляхоў. Гарады маглі ўтварацца на месцы ўмацаваных паселішчаў, феадальных замкаў, былых гарадзішчах жалезнага веку. Цэнтрам горада звычайна быў умацаваны дзяцінец, вакол якога размяшчаўся ўмацаваны вакольні горад і пасады. Нярэдка было будаўніцтва каменных храмаў. Абарончая сістэма гарадоў спалучала прыродны ландшафт (стромкі схіл ракі, балочыстую мясцовасць) і штучныя ўмацаванні (валы, рвы).

Дзяцінец – цэнтральная частка горада, якая ўмацавана тынам, рвамі і валамі. Плошча дзяцінца можа дасягаць ад 1 да 7 га. Гэта быў своеасаблівы цэнтр горада, дзе пражываў князь, былі размешчаны адміністрацыйныя і культывыя пабудовы. Тэрмін “дзяцінец” сустракаецца ў летапісах з 11 па 14 ст. Размяшчаўся найчасцей за ўсё на сутоках рэк.

Пасад – гэта прыгарад або прадмесце, дзе змяшчалася гандлёва-рамесніцкая частка насельніцтва. Умацаваная частка пасада – вакольні горад – перавышаў плошчу дзяцінца ў 1,5-3 разы. Звычайна пасад размяшчаўся вакол дзяцінца на нізкім беразе ракі.

Планіроўка гарадоў уключала ў сябе мураваныя храмы, вежы-данжоны. Вуліцы адыходзілі па радыяльна-кальцавой і радыяльна-веернай сістэме. Іх шырыня дасягала ад 2 да 5 м. абабал вуліцы, замошчанай бяровеннем, знаходзіліся жылыя пабудовы. Двары гараджан мелі плошчу каля 200 кв.м. Яны былі агароджаны. На тэрыторыі двароў размяшчаліся жылыя пабудовы, даўжыня сцен якіх складала 3-5 м, гаспадарчыя збудаванні (хлявы), майстэрні.

Важнай крыніцай, якая сведчыць пра існаванне гарадоў на тэрыторыі сярэдневяковай Беларусі з’яўляецца “Аповесць мінулых гадоў”, дзе за перыяд з 9 па 13 ст. называюцца 35 гарадоў. Большасць летапісных населеных пунктаў лакалізавана з дапамогай археалагічных даследаванняў. Лакалізацыя некаторых (Одрск, Галацічаск) з’яўляецца спрэчнай.

Археалагічныя даследаванні даюць магчымасць вылучыць некалькі напрамкаў утварэння гарадоў. Першы з іх – гандлёва-рамесны, калі горад ўзнікаў на месцы адкрытых гандлёва-рамесных паселішчаў, якія знаходзіліся на водных шляхах і звязвалі паміж сабой аддаленыя рэгіёны. Прыкладам такога цэнтра можа быць Гарадзішча, размешчанае на 12 км на паўночны ўсход ад Пінска. Другі – абшчынна-феадальны, калі гарады ўтвараліся на аснове

племянных цэнтраў, як, напрыклад, племянны цэнтр радзімічаў – Гомель. Трэці – феадальны, звязан з дзейнасцю княжацкай адміністрацыі, скіраванай на стварэнне гарадоў як цэнтраў княжацкай улады. Шэраг паселішчаў пераўтвараецца ў памежныя гарады-крэпасці, што звязана з пашырэннем і замацаваннем межаў княстваў.

Пасля аддзялення рамяства ад сельскай гаспадаркі і ўтварэння гарадоў, вескі становяцца спецыфічнымі паселішчамі, якія супрацьпастаўляюцца астатнім населеным пунктам. Памеры і форма вёсак былі разнастайныя, але пераважалі невялікія і сярэднія вёскі да 3 га з бессісітэмнай забудовай. Замест паўзямлянак пачынаюць будаваць наземныя хаты. На другім этапе развіцця вёсак з 11 да 13 ст. іх колькасць павялічваецца ў два разы, часцей трапляюцца вёскі з лінейнай забудовай. Пашыраецца папарнае земляробства і карыстанне плугам, рамяство, апрацоўка метала і ювелірная справа. З 13 ст. хрысціянства выцясняе язычніцтва ў вёсках.

Кантрольныя пытанні для самападрыхтоўкі студэнтаў:

1. Назавіце складаючыя часткі сярэдневяковага горада?
2. Пералічыце асноўныя шляхі ўтварэння гарадоў?
3. У чым заключаюцца асноўныя адрозненні горада і вёскі?

Літаратура:

1. Археалогія Беларусі. Энцыклапедыя ў 4 т. Т. 3. Мінск, 2000.
2. Археалогія і нумізматыка Беларусі. – Мінск, 1993.
3. Древняя Русь. Быт и культура. // Археология. М., 1997.
4. Древняя Русь. Город, замок, село. // Археология СССР. М., 1985.

Лекцыя 11. Эканамічнае развіццё і культура гарадоў X-XIII стст. на тэрыторыі Беларусі (2 г.)

Ключавыя паняцці: масавыя жыллы, гандаль, пісьменства, мураванае дойлідства.

План лекцыі:

1. Эканамічнае развіццё гарадоў на тэрыторыі Беларусі ў X-XIII стст.
2. Культура гарадоў X-XIII стст.: пісьменства, мураванае дойлідства, помнікі выяўленчага мастацтва.

Тэкставыя матэрыялы канспекта лекцыі:

Па выніках археалагічных даследаванняў былі зроблены высновы аб развіцці рамяства ў сярэдневяковых гарадах на тэрыторыі Беларусі. Гаспадарчая дзейнасць мела комплексны характар, спалучаліся заняткі рамяством, гандлем, помысламі. З асноўных рамёстваў, якія існавалі ў гэты час можна вылучыць кавальства. Сыравіна паступала з сельскай мясцовасці ў выглядзе крыц. Сярэдневяковыя кавалі валодалі наступнымі аперацыямі: атрыманнем сталі і зварваннем яе з жалезам, пайкай на меднай аснове,

пакрыццё вырабаў каляровымі металамі. Яны выраблялі зброю, інструменты, сельскагаспадарчыя прылады, рэчы хатняга ўжытку. Слясарнае майстэрства адлюстравана ў вырабу замкоў і ключоў, што патрабавала каля паўсотні аперацый.

Аб развіцці ювелірнай справы сведчаць знаходкі тыгляў і льячак, ліцейных формчак, ювелірных прыстасаванняў. Выраблялася шмат упрыгажэнняў як з таных каляровых металаў (медзі, бронзы, латуні, волава,білона), так і з золата і серабра. Вялася апрацоўка бурштыну. Вырабляліся ўпрыгажэнні, прадметы культу. Распаўсюджана было таксама ганчарства, вытворчасць плінфы. Апрацоўка дрэва займала значнае месца. Гэта выраб бандарнага і сталовага посуду, дэталей механізмаў, транспартных сродкаў. Выкарыстоўваўся такарны станок. Развіта была касцярэзная вытворчасць. У якасці сыравіны выкарыстоўваліся косткі дзікай і свойскай жывёлы. Сярод вырабаў можна назваць грабяні, футаралы, тронкі нажоў, шахматныя фігуры, нагрудныя абразкі. Былі добра развіты апрацоўка каменю і апрацоўка скуры, прадзіва і ткацтва.

Шырокі гандлёвы абмен адбываўся па некалькім напрамкам. Па-першае, гэта гандаль з Кіевам, адкуль паступалі шклянныя ўпрыгожанні (пацеркі, пярсцёнкі). З Візантыі прывозіўся шклянны посуд, тканіны, з Каўказа – самшыт для вытворчасці грабянёў, з Паўночнага Прычарнамор'я – віно і алей. З Ноўгарада, Прыбалтыкі і праз Польшчу прывозіліся зброя, посуд з каляровых металаў, ювелірныя вырабы. З беларускіх земляў экспарціраваліся футры, мёд, воск, смала, лён, замкі, вырабы са срэбра.

У грашовым абарачэнні ў 9-10 ст. былі арабскія дырхемы, у 11 ст. – сярэбраныя дэнарыі, грошы візантыйскага паходжання, а таксама сярэбранікі і златнікі кіеўскай чаканкі. У якасці вялікіх разліковых адзінак выкарыстоўваліся сярэбраныя зліткі – грыўні? Наўгародскія, кіеўскія і літоўскія (ізрой).

У гарадах вялося летапісанне. Пісьменнымі былі княжацкая вярхушка, духавенства, рамеснікі, аб чым сведчаць эпіграфічныя помнікі, большасць якіх была знойдзена ў час археалагічных даследаванняў.

У гэты час на землях Беларусі існуе культавае дойлідства. Найбольш адметнымі храмамі сярэдневякоўя з'яўляюцца полацкая Сафія, полацкая Спаса-Праабражэнская царква, гродзенская Каложская царква.

Кантрольныя пытанні для самападрыхтоўкі студэнтаў:

1. Якія рамёствы былі распаўсюджаны ў сярэдневяковых гарадах Беларусі?
2. Назавіце асноўныя адзінкі імпарту і экспарту ў перыяд сярэдневякоўя?
3. Якія помнікі культавага дойлідства сярэдневякоўя на беларускіх землях вы ведаеце?

4. Назавіце найбольш вядомыя помнікі пісьменства гэтага часу на тэрыторыі Беларусі?

Літаратура:

1. Археалогія Беларусі. Энцыклапедыя ў 4 т. Т. 3. Мінск, 2000.
2. Археалогія і нумізматыка Беларусі. – Мінск, 1993.
3. Древняя Русь. Быт и культура. // Археология. М., 1997.
4. Древняя Русь. Город, замок, село. // Археология СССР. М., 1985.

Лекцыя 12. Помнікі XIV-XVIII стст. (4 г.)

Ключавыя паняцці: мястэчка, сельскае паселішча, замак, грамадзянскае дойлідства, могільнік.

План лекцыі:

1. Гарады: функцыянальнае прызначэнне, тыпалогія. Тэрытарыяльна-планіровачнае развіццё гарадоў: масавае жыллё і гаспадарчыя пабудовы, камунальныя пабудовы.

2. Мястэчкі: агульная характарыстыка і тыпы планіроўкі. Паняцце “замак”, тыпы замкаў.

3. Сельскія паселішчы і неўмацаваныя феадальныя сядзібы.

4. Манументальнае дойлідства: абароннае і культавае. Помнікі грамадзянскага дойлідства.

5. Могільнікі: агульная характарыстыка і тыпалогія пахаванняў. Познесярэдневяковыя паганскія свяцілішчы і культавыя аб’екты.

Тэкставы матэрыял канспекта лекцыі:

У гэты час на тэрыторыі Беларусі назіраецца працэс урбанізацыі. Колькасць гарадскіх пасяленняў к 16 ст. павялічваецца да 530. У большасці гарадоў фарміраваліся два цэнтры забудовы: замак феадала і гандлёвая плошча з крамамі. У гарадах з магдэбурскім правам на плошчы знаходзілася ратуша. Месцам называўся вакольны горад ці пасадскае паселішча. Жыхары, адпаведна, называліся мяшчанамі. З ростам рамяства і гандлю пасады пашырыліся, сталі больш упарадкаванымі, вуліцы брукаваліся. Сістэма забудовы гарадоў была радыяльная ці радыяльна-веерная. З цягам часу павялічвалася разнастайнасць забудовы. Гарады былі добра ўмацаваны і адыгрывалі значную ролю ў палітыцы буйных феадалаў.

Першыя замкі на Беларусі з’яўляліся княжацкімі цытадэлямі мелі значныя памеры, ставіліся на ўзгорку ці ў нізіне і маглі мець рэгулярную і нерэгулярную планіроўку. Замкі маглі размяшчацца на ўзвышшах і паўтараць канфігурацыю рэльефу. Звычайна абносіліся рвамі, драўлянымі ці мураванымі сценамі. Пры будаўніцтве замкаў выкарыстоўваўся спосаб “лускавай” муроўкі: паміж двума цаглянымі сценамі рабілася забутоўка з дробнага каменю і бітай цэгля, залітай вапнавым раствором. Вонкавыя паверхні сцен маглі выкладацца з каменю. У

архітэктуры замкаў прагледжваюцца рысы раманскай архітэктуры і элементы стылю готыкі, з 17 ст. пераважаюць рысы барока. З канца 16 ст. замкавае мастацтва пераўтвараецца ў палацава-замкавае.

Мястэчка – населены пункт, які адрозніваецца ад горада колькасцю і складанасцю насельніцтва, адсутнасцю абарончых збудаванняў, а ад вёскі – наяўнасцю сталага гандлю і рамяства, большай культурнай і адміністрацыйнай значнасцю, а таксама большай складанасцю планіроўкі і забудовы.

Кантрольныя пытанні для самападрыхтоўкі студэнтаў:

1. Назавіце асноўныя рысы замкавага дойлідства ў вызначаны час?
2. Якія рысы характэрны для гарадоў гэтага часу?
3. Якімі рысамі адрозніваліся вёскі, гарады і мястэчкі гэтага часу?

Літаратура:

1. Археалогія і нумізматыка Беларусі. – Мінск, 1993.
2. Археалогія Беларусі. Энцыклапедыя ў 4 т. Т. 4. Мінск, 2001.
3. Древняя Русь. Быт и культура. // Археология. М., 1997.
4. Древняя Русь. Город, замок, село. // Археология СССР. М., 1985.

Лекцыя 13. Помнікі XIV-XVIII стст. Рэчавы матэрыял: тэхналогія, тыпалогія, храналогія (4 г.).

Ключавыя паняцці: зброя, рыштунак вершніка, кераміка, кафля, нумізматыка, сфрагістыка, метралогія.

План лекцыі:

1. Вытворчасць жалеза: прылады працы і побытавыя рэчы. Ліцейная справа і вырабы з каляровага металу.
2. Вырабы з гліны: керамічны посуд, будаўнічыя матэрыялы, кафля.
3. Вырабы са шкла: асартымент, тыпалогія, храналогія, тэхналогія апрацоўкі.
4. Вырабы са скуры, дрэва, косткі і каменю: апрацоўка і інструмент.
5. Нумізматыка, сфрагістыка, метралогія.

Тэкставы матэрыял канспекта лекцыі:

Горад 14-18 стст. – цэнтр развіцця рамяства, гандлю і культуры. Цэнтрамі разнастайнай рамеснай вытворчасці ў гэты час можна назваць Брэст, Гродна, Слуцк, Полацк, Мінск, Магілёў, Пінск. Рамяство было прадстаўлена дзясяткамі прафесій, а колькасць майстроў налічвалася ад некалькіх дзясяткаў да некалькіх соцень. У гэты час на Беларусі вядома больш за сто рамесніцкіх спецыяльнасцяў.

Высокага ўзроўню дасягнула ювелірная справа. Цэхі залатых спраў майстроў аб'ядноўвалі рамеснікаў некалькіх спецыяльнасцяў. Майстры карысталіся такімі прыёмамі як ліццё і коўка. Шыхтарамі вырабляліся ніткі з золата, серабра і медзі.

Апрацоўка металу прадстаўлена шэрагам спецыяльнасцяў. Сярод іх ігольнікі, вядзёрнікі, зэгмістры (майстры, што выраблялі гадзіннікі), пячатнікі, броннікі (выраблялі ахоўнае ўзбраенне: кальчугі, латы, панцыры і г.д.), майстры, якія выраблялі напільнікі, ліцейшчыкі, якія адлівалі званы і гарматы. Выраблялася зброя, халодная і агнястрэльная, гарматы.

Беларускія рамеснікі займаюцца апрацоўкай скуры і футру. Так, напрыклад, вырабляўся абутак жаночы, “белай работы”, “нямецкай работы”. Краўцамі выраблялася адзенне “французскай работы”, “нямецкай работы”, “жаночай работы”. Кравецтва было прадстаўлена такімі прафесіямі як шапачнікі, капялюшнікі, кафтаннікі, сярмяжнікі і панчошнікі.

У гэты час вылучаюцца такія гарбарскія прафесіі як чабатыры, скураміты, седляры, балтушнікі, рымары, саф’янікі, калітнікі, шаўцы. У першай палове 17 ст. да гэтых прафесій далучаюцца сырамятнікі, хамутнікі, чахольшчыкі, ладоўнічнікі, паяснікі, нагайнікі, замшавікі, шубнікі, чаравічнікі.

У 16 ст. адбываецца пераход да нажнага ганчарнага круга. Ганчарная вытворчасць у гэты час была прадстаўлена макотрамі, латкамі, рынкамі, талеркамі, міскамі, кубкамі, куфлямі, сподачкамі, збаны, біклагі, флягі, рукамыі, курыцельныя люлькі, дзіцячыя цацкі, падсвечнікі, кафля, будаўнічыя матэрыялы (дахоўкі, цэгла і г.д.).

Была распаўсюджана апрацоўка дрэва і косці, вытворчасць шкла. Прадукцыя дрэваапрацоўчага рамяств была прадстаўлена шафамі, сталамі, лыжкамі, канапамі, лавамі, табурэткамі, шкатулкамі і г.д. Рабіліся вырабы з бяросты і лазы.

Рамеснікі адной спецыяльнасці былі аб’яднаны ў цэхі. Яны ствараліся з мэтай абароны грамадскіх, палітычных і маёмасных правоў горада. Гэта былі своеасаблівыя манапалізаваныя структуры, якія дапамагалі рамеснікам пазбегнуць канкурэнцыі, а таксама засцерагчы мясцовы гарадскі рынак ад вырабаў іншагародніх і іншаземных рамеснікаў. Цэх уяўляў сабой не толькі вытворчую кааперацыю, але і вайсковую адзінку.

Рамесная вытворчасць актыўна садзейнічала развіццю гандлёвай дзейнасці гарадоў як унутры дзяржавы, так і знешняму гандлю з Масквою, Ноўгарадам, Псковам, Цвер’ю, Рязанню, Кіевам, Львовам, заходняй Еўропай.

Кантрольныя пытанні для самападрыхтоўкі студэнтаў:

1. Назавіце асноўныя напрамкі развіцця рамесных прафесій?
2. Чым адрозніваецца існаванне рамесных прафесій у 14-18 стст. Ад папярэдніх часоў?

Літаратура:

1. Археалогія Беларусі. Энцыклапедыя ў 4 т. Т. 4. Мінск, 2001.
2. Археалогія і нумізматыка Беларусі. – Мінск, 1993.

ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЕЛ

Планы семінарскіх і практычных заняткаў

Тэма 1. Археалогія як навука (2 г.).

Мэта: на падставе самастойнага вывучэння паняцця археалогія і археалагічная перыядызацыя, стварыць умовы для асэнсавання студэнтамі структуры, асаблівасцей і логікі навучання прадмету.

Заданне: студэнты самастойна вывучаюць пісьмовыя і рэчавыя крыніцы паводле археалагічных раскопак і вызначаюць сутнасць паняццяў: мацэрык, культурны слой, пахаванне, гарадзішча, паселішча, стаянка.

На падставе звестак археалагічных раскопак вызначаюць тыпы археалагічных комплексаў, сутнасць археалагічнай культуры і яе сувязь з іншымі крыніцамі.

1. Паняцце археалогіі. Пісьмовыя і рэчавыя крыніцы як аснова звестак па матэрыяльнай гісторыі.

2. Археалагічныя помнікі Беларусі: разведка і раскопкі, дакументаванне, стратыграфія і іх ахова.

3. Археалагічная перыядызацыя і храналогія: даціроўка археалагічнага комплекса.

4. Археалагічная культура Беларусі паводле раскопак.

Літаратура:

1. Авдусин, Д.А. Основы археологии / Д.А. Авдусин. - М., 1989.

2. Археалогія Беларусі. У 4 т. Т. 1 Каменны і бронзавы вякі / Э.М. Зайкоўскі, У.Ф. Ісаенка, А.Г. Калечыц і інш.; Пад. рэд. М.М. Чарняўскага, А.Г. Калечыц. – Мн.: “Беларуская навука”, 1997 – 424 с.

3. Археалогія Беларусі: Энцыклапедыя. Мн., 2011.

4. Археалогія і нумізматыка Беларусі: Энцыклапедыя. Мн., 1993.

5. Исаенко, В.Ф. Неолит Припятского Полесья \ В.Ф. Исаенко. - Мн., 1976.

6. Чарняўскі, М. Бронзавы век на тэрыторыі Беларусі \ М. Чарняўскі. – Мн., 1981.

Тэма 2. Археалагічная перыядызацыя (2 г.).

Мэта: на падставе вывучэння археалагічнай перыядызацыі навучыцца вызначаць сутнасць асаблівасці археалагічных перыядаў гісторыі Беларусі: палеаліту, мезаліту, неаліту, бронзавы і жалезнага веку, а таксама іх характэрныя рысы на тэрыторыі Беларусі.

Заданне: студэнты самастойна вывучаюць асаблівасці ранняга (алдувайская, ашэльская і мусцёрская эпохі), сярэдняга і позняга палеаліту,

мезаліту, неаліту, бронзавага і жалезнага вякоў. Вызначаюць характэрныя рысы палеалітычнай, мезалітычнай, неалітычнай культур, а таксама культур бронзавага і жалезнага веку. Ахарактарызаваць каменныя вырабы ашэльскага часу, перыяду мусцье, неаліту, энеаліту, жалезнага веку.

1. Палеаліт і мезаліт: асаблівасці палеагеаграфічнага нарысу, першапачатковае засяленне тэрыторыі Беларусі, палеалітычныя і мезалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі.

2. Неаліт і неалітычныя культуры першабытнага грамадства на тэрыторыі Беларусі.

3. Бронзавы век. Культуры энеаліту на тэрыторыі Беларусі.

4. Жалезны век і яго асаблівасці на Беларусі.

Літаратура:

1. Авдусин, Д.А. Основы археологии / Д.А. Авдусин. - М., 1989.

Амальрик, А.С., Монгайт, А.Л. Что такое археология? / А.С. Амальрик, А.Л. Монгайт. - М., 1966.

2. Брей, У. Трамп. Археологический словарь: пер. с англ. / У. Брей. - М., 1990.

3. Гарден, Жан-Клод. Теоретическая археология / пер. франц. Лавлинской Л.А., Торшиной Л.Е. - М., 1983.

4. Загорульский, Э.М. Археологические памятники // Историческое краеведение Белоруссии: учеб. пособие. - Мн., 1980.

5. Калядзінскі, Л.У. Уводзіны ў археалогію. / Л.У. Калядзінскі. - Гродна, 2013. – 240 с.

6. Древняя Русь. Город, замок, село. //Археология СССР. М., 1985.

7. Исаенко, В.Ф. Неолит Припятского Полесья \ В.Ф. Исаенко. - Мн., 1976.

8. Чарняўскі, М.М., Кудрашоў, В.Я., Ліпніцкая, В.Л. Старажытныя шахцёры на Росі. – Мн., 1996.

9. Шадыро, В.И. Ранний железный век Северной Белоруссии. / В.И. Шадыро. - Мн., 1985.

Тэма 3. Сярэдневяковы перыяд (2 г.).

Мэта: садзейнічаць развіццю ў студэнтаў уменняў вызначаць сутнасныя асаблівасці племянных саюзаў на тэрыторыі Беларусі паводле археалагічных звестак, а таксама ведаць іх заняткі, эканамічнае жыццё, прылады працы.

Заданне: студэнты самастойна вывучаюць асаблівасці ўсходнеславянскіх саюзаў плямёнаў на тэрыторыі Беларусі па археалагічных даных. Знаёмства з плеяннымі саюзамі полацкіх крывічоў, дрыгавічоў, радзімічаў і насельніцтвам Панямоння. Вызначаюць характэрныя рысы сярэдневяковай вёскі і гарадоў X-XIII стст. па археалагічных даных.

Ахарактарызоўваюць земляробства, жывёлагадоўлю, промыслы і рамёства насельніцтва Беларусі.

1. Усходнеславянскія саюзы плямёнаў на тэрыторыі Беларусі: Полацкія крывічы, дрыгавічы, радзімічы і насельніцтва беларускага Панямоння.

2. Гарады і сельскія паселішчы Беларусі: земляробства, жывёлагадоўля, промыслы і рамёствы.

3. Масавыя жылты і гаспадарчыя пабудовы. Рэчавы інвентар. Тэхналогія рамёстваў. Гандаль і прывазныя вырабы. Манетныя і манетна-рэчавыя скарбы.

4. Культура сярэднявечча: пісьменства, мураванае дойлідства, помнікі выяўленчага мастацтва.

Літаратура:

1. Авдусин, Д.А. Основы археологии / Д.А. Авдусин. - М., 1989.
2. Авдусин, Д.А. Полевая археология / Д.А. Авдусин. - М., 1989.
3. Археалогія Беларусі. У 4 т. Мн., 1997 – 2001.
4. Археалогія Беларусі: Эныклапедыя. - Мн., 2011.
5. Археалогія і нумізматыка Беларусі: Энцыклапедыя. - Мн., 1993.
6. Брей, У. Трамп. Археологический словарь: пер. с англ. / У. Брей. - М., 1990.
7. Гарден, Жан-Клод. Теоретическая археология / пер. франц. Лавлинской Л.А., Торшиной Л.Е. - М., 1983.
8. Загорюльский, Э.М. Археологические памятники // Историческое краеведение Белоруссии: учеб. пособие. - Мн., 1980.
9. Калядзінскі, Л.У. Уводзіны ў археалогію. / Л.У. Калядзінскі. - Гродна, 2013. – 240 с.
10. Древняя Русь. Быт и культура. // Археология. - М., 1997.

Тэма 4. Сярэдневяковы перыяд (4 г.).

Мэта: на падставе вывучэння археалагічных звестак спрыяць засваенню студэнтамі ведаў аб археалагічных помніках XIV-XVIII стст. Таксама садзейнічаць развіццю ў студэнтаў уменняў вызначаць тыпы паселішчаў, сутнасныя асаблівасці манументальнага дойлідства. Засвоіць тэхналогію, тыпалогію і храналогію матэрыяльнай культуры Беларусі.

Заданне: 1.1. Студэнты самастойна вывучаюць асаблівасці паселішчаў XIV-XVIII стст.: горад, мястэчка, вёска. Вывучаюць тыпы і асаблівасці манументальнага дойлідства: абаронныя аб'екты, культавыя пабудовы, манастырскія комплексы, помнікі грамадзянскага дойлідства. Разглядаюць тыпы захараненняў на Беларусі.

1.2. Студэнты самастойна вивучаюць тэхналогію і тыпы выпрацоўкі прылад з жалеза: прылады працы і побытавыя рэчы, зброя, ліцейная справа, а таксама вырабы з каляровага металу. Разглядаюць сутнасныя асаблівасці вырабаў са шкла, скуры, косці, дрэва, каменю і робяць іх класіфікацыю. Даследуюць матэрыялы нумізматыкі, сфрагістыкі, метралогіі, якія былі знойдзеныя пры раскопках.

1. Гарады, мястэчкі, сельскія паселішчы: агульная характарыстыка і тыпы планіроўкі, іх функцыянальнае прызначэнне, тыпалогія.

2. Манументальнае дойлідства Беларусі: абаронныя аб'екты, культавыя пабудовы, манастырскія комплексы, помнікі грамадзянскага дойлідства.

3. Могільнікі: агульная характарыстыка і тыпалогія пахаванняў, паганскія свяцілішчы і культавыя аб'екты.

4. Вытворчасць жалеза, металічныя вырабы: прылады працы і побытавыя рэчы, зброя, ліцейная справа, а таксама вырабы з каляровага металу.

5. Вырабы з гліны: керамічны посуд і яго класіфікацыя, будаўнічыя матэрыялы, кафля і кафляныя печы.

6. Вырабы са шкла, дрэва, косткі і каменю: асартымент, тыпалогія, храналогія, тэхналогія апрацоўкі

Літаратура:

1. Древняя Русь. Быт и культура. // Археология. М., 1997.
2. Древняя Русь. Город, замок, село. // Археология СССР. М., 1985.
3. Загорульский, Э.М. Археологические памятники // Историческое краеведение Белоруссии: учеб. пособие. - Мн., 1980.
4. Калядзінскі, Л.У. Уводзіны ў археалогію. / Л.У. Калядзінскі. - Гродна, 2013. – 240 с.

РАЗДЗЕЛ КАНТРОЛЯ ВЕДАЎ

1. Тэматыка рэфератаў

“Помнікі археалогіі роднага краю”.

Літаратура:

1. Авдусин, Д.А. Основы археологии / Д.А. Авдусин. - М., 1989.
2. Авдусин, Д.А. Полевая археология / Д.А. Авдусин. - М., 1989.
3. Археалогія Беларусі. У 4 т. Мн., 1997 – 2001.
4. Археалогія Беларусі: Эныклапедыя. - Мн., 2011.
5. Археалогія і нумізматыка Беларусі: Энцыклапедыя. - Мн., 1993.
6. Брей, У. Трамп. Археологический словарь: пер. с англ. / У. Брей. - М., 1990.
7. Гарден, Жан-Клод. Теоретическая археология / пер. франц. Лавлинской Л.А., Торшиной Л.Е. - М., 1983.
8. Загорюльский, Э.М. Археологические памятники // Историческое краеведение Белоруссии: учеб. пособие. - Мн., 1980.
9. Калядзінскі, Л.У. Уводзіны ў археалогію. / Л.У. Калядзінскі. - Гродна, 2013. – 240 с.
10. Древняя Русь. Быт и культура. // Археология. - М., 1997.

Патрабаванні да афармлення рэферату па вучэбнай дысцыпліне “Археалагія Беларусі”

1. Целью реферата является развитие навыков ведения самостоятельной работы студентов, овладения методикой исследования и эксперимента при решении разрабатываемых проблем и вопросов, систематизация и расширение теоретических и практических знаний по специальности и применение этих знаний на практике.

2. Тематика реферата должна быть актуальной, соответствовать современному состоянию и перспективам развития науки, техники и культуры.

3. Минимальный объем текста работы не должен составлять менее 10 машинописных листов, без учета приложений.

4. Реферат имеет следующие разделы:

4.1. титульный лист (первая страница работы – не нумеруется. см. приложение 1);

4.2. оглавление (вторая страница работы – не нумеруется, включает название составных частей реферата);

4.3. введение

4.4. основную часть (в текстовой части обязательно делаются ссылки на источники, из которых берется материал).

4.5. заключение

4.6. список использованной литературы (не менее 8 источников – располагаются в алфавитном порядке. см. приложение 2);

4.7. приложения (при необходимости).

5. Оформление реферата:

Работа оформляется на стандартных листах бумаги формата А4 (210х297 мм). Печатать следует на одной стороне листа белой бумаги, соблюдая следующие размеры полей: левое - 30 мм, правое - 10 мм, верхнее, нижнее - 20 мм. Текст печатается с количеством знаков в строке 60-70 (с учетом пробелов между словами) через 1,5 интервала. Шрифт - Times New Roman размером 14 пунктов. Текст работы нумеруется постранично (со страницы 3). Номер проставляется в правом верхнем углу каждой страницы.

Заголовки структурных частей работы (ОГЛАВЛЕНИЕ, ВВЕДЕНИЕ, НАЗВАНИЯ ГЛАВ, ЗАКЛЮЧЕНИЕ, СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ, ПРИЛОЖЕНИЯ) печатают прописными буквами в середине строк. Каждая структурная часть начинается с новой страницы.

В оглавлении работы (страница 2) нумеруются порядковыми номерами (1, 2, 3) только названия глав. Введение, заключение, список литературы не нумеруются.

Заголовки разделов печатают строчными буквами с абзацного отступа.

Пример оформления:

ГЛАВА 1
ПАМЯТНИКИ КУЛЬТУРЫ КОПЫЛЬСКОГО РАЙОНА ПО
АРХЕОЛОГИЧЕСКИМ РАСКОПКАМ

Нумерация глав, разделов, подразделов, рисунков, таблиц, формул, приложений дается арабскими цифрами. Перенос слов в заголовках не допускается, точка в конце заголовков не ставится.

Рисунки и таблицы следует располагать непосредственно на странице с текстом после абзаца, в котором они упоминаются впервые. Номер рисунка (таблицы) должен состоять из номера главы и порядкового номера рисунка (таблицы), разделенных точкой.

Пример оформления таблиц:

Таблица 2.4 – Результаты констатирующего эксперимента

Наименование показателей	Контрольная группа		Экспериментальная группа	
	кол-во уч-ся	%	кол-во уч-ся	%

...				

Пример оформления рисунков:

Рисунок 1.3 – Рациональная модель принятия и реализации решения

Ссылки в тексте на источник и страницу оформляются так: [7, с. 17-18]. Это значит, ссылка сделана на источник 7 в списке использованных источников. Цитирование допускается только с обязательным использованием кавычек.

Приложения размещаются после "Списка использованной литературы" в виде самостоятельного блока. Каждое приложение имеет номер, заголовок и начинается с новой страницы с надписью в правом верхнем углу: Приложение 1.

**Примеры оформления библиографического описания
различных видов произведений печати
в списке использованной литературы**

Характеристика источника	Пример оформления
Один, два или три автора	Беспалько, В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Беспалько. – М.: Педагогика, 1989.— 192 с. Дьяченко, М.И. Психология высшей школы: учеб. пособие / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – Минск: Университетское, 1993. – 368 с. Ершов, П.М. Общение на уроке, или Режиссура поведения учителя / П.М. Ершов, А.П. Ершова, В.М. Букатов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Моск. психолого-социальный ин-т, Флинта, 1998. – 336 с.
Четыре	Культурология: учеб. пособие для вузов / С.В. Лапина

и более авторов	[и др.]; под общ. ред. С.В. Лапиной. – 2-е изд. – Минск: ТетраСистемс, 2004. – 495 с.
Коллективный автор	Сборник нормативно-технических материалов по энергосбережению / Ком. по энергоэффективности при Совете Министров Респ. Беларусь; сост. А.В. Филипович. – Минск: Лоранж-2, 2004. – 393 с.
Многотомное издание	Гісторыя Беларусі: у 6 т. / рэдкал.: М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск: Экаперспектыва, 2000–2005. – 6 т.
Отдельный том в многотомном издании	Гісторыя Беларусі: у 6 т. / рэдкал.: М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск: Экаперспектыва, 2000–2005. – Т. 3: Беларусь у часы Рэчы Паспалітай (XVII-XVIII ст.) / Ю. Бохан [і інш.]. – 2004. – 343 с.
Законы и законодательные материалы	Конституция Республики Беларусь 1994 года (с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 ноября 1996 г. и 17 октября 2004 г.). – Минск: Амалфея, 2005. – 48 с.
Сборник статей, трудов	Современные аспекты изучения алкогольной и наркотической зависимости: сб. науч. ст. / НАН Беларуси, Ин-т биохимии; науч. ред. В.В. Лелевич. – Гродно, 2004. – 223 с.
Диссертация	Итин, Ю.К. Оптимизация управления качеством образовательного процесса в высшей школе: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08 / Ю.К. Итин. – М., 2001. – 296 л.
Автореферат диссертации	Алиев, И.Ю. Методологическое содержание деятельности педагога-вокалиста (теоретический аспект): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / И.Ю. Алиев; Моск. гос. пед. ун-т. – М., 1996. – 19 с.
Составная часть книги, сборника,	Михнюк, Т.Ф. Правовые и организационные вопросы охраны труда / Т.Ф. Михнюк // Безопасность жизнедеятельности: учеб. пособие / Т.Ф. Михнюк. – 2-е изд., испр. и доп. – Минск, 2004. – С. 90-104. Пашкина, Л.Я. К вопросу об активизации профессиональной направленности обучения в классе постановки голоса на музыкально-педагогическом факультете педагогического института / Л.Я. Пашкина // Теория и практика вокально-хоровой подготовки учителя музыки общеобразовательной школы: сб. науч. тр. / Моск. гос. пед. ин-т им. В.И. Ленина; под ред. А.И. Иванова. – М., 1980. – С. 25–35.

журнала,	Яконюк, В.Л. Высшая музыкальная школа в контексте реформы образования. Вопросы методологии / В.Л. Яконюк // Вести БГАМ. – 2001. – № 1. – С. 8–12.
энциклопедии,	Долматовский, Ю.А. Электромобиль / Ю.А. Долматовский // БСЭ. – 3-е изд. – М., 1988. – Т. 30. – С. 72.
газеты	Нестеренко, В.С. С этой бедой нужно стучаться во все двери / В.С. Нестеренко // Нар. газ. – 1995. – 16 мая. – С. 2.
Глава из книги	Кондраков, Н.П. Учет денежных средств, расчетных и кредитных операций / Н.П. Кондраков // Бухгалтерский учет в мясной и молочной промышленности: учеб. для сред. спец. учеб. заведений системы АПК / Н.П. Кондраков. – М.: Финансы, 1991. – Гл. 11. – С. 311–340.
Статья из собрания сочинений	Пушкин, А.С. История Петра / А.С. Пушкин // Полн. собр. соч.: в 19 т. – М., 1995. – Т. 10. – С. 11–248.
Тезисы докладов и материалы конференций	Дихтиевская, Е.П. Проблема художественного в контексте преподавания музыки / Е.П. Дихтиевская // Личность и музыка: материалы 3-й Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 17–18 декабря 2002 г. – Минск: Адукацыя і выхаванне, 2002. – С. 98–102.
Составная часть CD-ROMа	Введенский, Л.И. Судьбы философии в России / Л.И. Введенский // История философии [Электронный ресурс]: собрание трудов крупнейших философов по истории философии. – Электрон, дан. и прогр. (196 Мб). – М., 2002. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM): зв., цв.
Ресурсы удаленного доступа	Козулько, Г. Беловежская пуца должна стать мировым наследием / Г. Козулько // Беловежская пуца – XXI век [Электронный ресурс]. – 2004. – Режим доступа: http://bp21.org.by/ru/art/a041031.html . – Дата доступа 02.02.2005.

Установа адукацыі

“Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя М. Танка”

Кафедра дапаможных гістарычных дысцыплін
і метадыкі выкладання гісторыі

ПОМНІКІ АРХЕАЛОГІІ РОДНАГА КРАЮ

рэферат

студэнта __ курса

гістарычнага факультэта

_____ формы

атрымання адукацыі

Навуковы кіраўнік

Минск 201...

Тэставыя заданні па кантролю ведаў студэнтаў

№1 Хто ўпершыню ўжыў слова «археалогія»?

- 1) Герадот
- 2) Фукидзід
- 3) Платон
- 4) Гамер

№2 У якім творы ўпершыню падаецца слова «археалогія»?

- 1) “Гісторыя” Герадота
- 2) “Гісторыя” Фукидзіда
- 3) “Гіпій Старшы” Платона
- 4) “Іліада” і “Адысея” Гамера

№3 Каму належаць словы “Археология – это история вооружённая лопатой”?

- 1) Арцыхоўскаму
- 2) Загарульскаму
- 3) Штыхаву
- 4) Новіку

№4 Да якой катэгорыі помнікаў адносяцца капішчы?

- 1) Паселішчаў
- 2) Пахаванняў
- 3) Прамысловых аб’ектаў
- 4) Сакральных помнікаў

№5 Якая установа ў Беларусі выдае дазвол на права правядзення археалагічных работ?

- 1) Універсітэт
- 2) Музеі
- 3) Акадэмія навук
- 4) Міністэрства культуры

№6 Як называецца дакумент на права правядзення палявых археалагічных работ?

- 1) Ліцэнзія
- 2) Сертыфікат
- 3) Адкрыты ліст
- 4) Пасведчанне

№8 Дэндрахраналагічны метады датавання заснаваны на вывучэнні старажытных узораў:

- 1) Керамікі
- 2) Драўніны
- 3) Каменю
- 4) Косці

№9 Хто з беларускіх навукоўцаў з’яўляецца пачынальнікам археалагічнага вывучэння замкаў ў Беларусі?

- 1) Ткачоў
- 2) Трусаў
- 3) Краўцэвіч
- 4) Кушнярэвіч

№10 У якім горадзе Беларусі знойдзена шахматная фігурка караля выяўленчага тыпу?

1) Брэст	3) Мінск
2) Полацк	4) Слуцк

№12 Хто з пералічаных археолагаў ўнёс значны ўклад у вывучэнне старажытнасцей дрыгавічоў?

1) Штыхаў	3) Лысенка
2) Звяруга	4) Карабушкіна

№13 Хто з пералічаных археолагаў ўнёс значны ўклад у вывучэнні старажытнасцей крывічоў?

1) Штыхаў	3) Лысенка
2) Звяруга	4) Карабушкіна

№15 У якую пору гісторыі чалавецтва з'явіліся лук і стрэлы?

1) Палеаліт	3) Мезаліт
2) Неаліт	4) Энеаліт

№16 У якую пору гісторыі чалавецтва з'явіўся гліняны посуд?

1) Энеаліт	3) Неаліт
2) Мезаліт	4) Палеаліт

№17 Якая з пералічаных ніжэй археалагічных культур лічыцца безумоўна славянскай?

1) Кіеўская	3) Нёманская
2) Пражская	4) Дняпра-дзвінская

№18 У якім з гарадоў Беларусі на аснове археалагічных раскопак створаны археалагічны музей старажытнага горада?

1) Мінск	3) Гродна
2) Полацк	4) Брэст

№19 Як у археалогіі называецца метада для вывучэння залягання старадаўніх напластаванняў культурнага слою?

1) Археаграфія	3) Бібліаграфія
2) Стратыграфія	4) Палеаграфія

№20 Як у археалогіі каменнага века называецца спецыяльна апрацаваны камень, нарыхтоўка, з якой скальвалі пласціны для вырабу прылада працы?

1) Ядрышча	3) Адшчэп
2) Чопер	4) Нуклеус

№22 Як называецца пахаванне дзе не было рэшткаў нябожчыка?

1) Жальнік	3) Дромас
2) Кенатаф	4) Крыпта

№23 Як называюцца дробныя каменныя пласціны ў форме трохкутнікаў, трапецый, сягментаў для выкарыстання іх як наканечнікі стрэл і ўкладышаў у састаўныя прылады працы?

1) Мегаліты	3) Эаліты
2) Макраліты	4) Мікраліты

№24 У якую пару гісторыі чалавецтва індаеўрапейцы з'явіліся ў Беларусі?

1) Неаліце	3) Палеаліце
2) Мезаліце	4) Бронзавым веку

№26 На месцы рассялення каго з усходнеславянскіх плямёнаў узнік Мінск (Менск)?

1) Крывічаў	3) Дрыгавічоў
2) Радзімічаў	4) Драўлян

№30 Якая з археалагічных культур ранняга жалезнага веку ў Беларусі мела найбольш цесныя стасункі са скіфамі?

1) зарубінецкая	3) мілаградская
2) днепрадзвінская	4) штрыхаванай курамкі

№31 Што такое жальнік?

1) збудаванне з каменю, дзёрна і дрэва, дзе прыносіліся ахвяры
2) месца скаплення костак на ахвярніках ці гаспадарчых адкідах
3) скульптурная выява ідала
4) надмагільнае збудаванне выкладзенае з каменю

№32 Што такое фібула?

1) дэкаратыўная шпілька
2) прылада працы
3) узбраенне
4) манета – грашовая адзінка

№33 Што такое patina (паціна)?

- 1) прылада працы
- 2) узбраенне
- 3) упрыгожванне
- 4) вокісел на каляровым метале і шкле

№34 Хто аўтар архелагічнай перыядызацыі?

- 1) Хрысціян Томсан
- 2) Лукрэцый Кар
- 3) Габрыэль Мартыл'е
- 4) Гесіод

№35 У якую пору гісторыі чалавецтва адбывалася паляванне на маманта?

- 1) мезаліт
- 2) верхні палеаліт
- 3) неаліт
- 4) ніжні палеаліт

№36 Якую з пералічаных ніжэй знаходак вы аднясеце да экафакта?

- 1) ручное рубіла
- 2) меч
- 3) костачка рыбы
- 4) шкляная пацерка

№37 Якое з усходнеславянскіх плямёнаў мела скроневыя упрыгожванні ў выглядзе сяміпрамянёвых падвесак?

- 1) дрыгавічы
- 2) вяцічы
- 3) крывічы
- 4) радзімічы

№38 Агульнапрынятая таўшчыня раскопачнага пласта ў археалогіі?

- 1) 15 см.
- 2) 20 см.
- 3) 25 см.
- 4) 30 см

№39 Калі з'явілася кругавая (ганчарная) кераміка на тэрыторыі Беларусі?

- 1) IX ст.
- 2) XI ст.
- 3) X ст.
- 4) XII ст.

№40 У якім стагоддзі пачалася паступовая змена ў абраднасці пахавання з крэмацыі на інгумацыю?

- 1) X ст.
- 2) XII ст.
- 3) XI ст.
- 4) IX ст.

№41 У гарадах Старажытнай Русі дах жылляў пакрывалі?

- 1) чаротам
- 3) чарапіцаю

2) саломаю 4) дошкамі

№42 Як называлася частка абарончага вала паміж двума бастыёнамі?

- 1) герса 3) барбакан
- 2) курціна 4) машыкуля

№43 Як называлася металічнае чатырохшыпнае прыстаўанне для барацьбы з конніцай і пяхотай праціўніка, якое раскідалася на іх шляху?

- 1) вожык 3) калючка
- 2) шып 4) часнок

№44 Хто з беларускіх археолагаў з'яўляецца пачынальнікам вывучэння палеаліту ў Беларусі?

- 1) Будзько 3) Калечыц
- 2) Ксяндзоў 4) Палікарповіч

№46 Што такое плінфа?

- 1) рошчына, якой мацаваліся цагліны
- 2) керамічныя пліткі падлогі ў храмах XII ст.
- 3) керамічная духоўка XIV – XVII ст.
- 4) тонкая цэгла XI – XII ст.

№47 Якую з выяўленых у раскопках знаходку вы аднясеце да разраду артэфакта?

- 1) костка слівы 3) астрагал
- 2) чэрап чалавека 4) нуклеус

№48 Што вывучае гарбалогія?

- 1) жывёльны свет 3) гарадское смецце
- 2) раслінны свет 4) падводны свет

№49 З дапамогаю нівеліра археолагі вызначаюць?

- 1) накірунак свету
- 2) адлегласць ад помніка да помніка
- 3) глыбіню залегання знаходкі
- 4) час сутак

№50 Водны транспарт з'явіўся ў пару?

- 1) неаліта 3) палеаліта
- 2) мезаліта 4) халкаліта

№51 Культура – этнічнае прыналежнасць дзякаўскай археалагічнай культуры?

1) славяне	3) фіна-вугры
2) балгары	4) германцы

№52 Мерадыяльная арыенціроўка пахавання ўласціва старажытным?

1) балтам	3) фіна-вуграм
2) славянам	4) германцам

№53 Назавіце самы распаўсюджаны метад датавання ў археалогіі?

- 1) дэндрахраналагічны
- 2) параўнальна – тыпалагічны
- 3) радыёвугляродны
- 4) каліева – аргонавы

№57 У якім з гарадоў Беларусі знойдзена першая берасцяная грамата?

1) Полацку	3) Брэсце
2) Мінску	4) Віцебску

№58 Які з названых гарадоў узнік у зямлі крывічоў?

1) Лукомль	3) Гомель
2) Клецк	4) Слуцк

№59 Хто такія венеды?

1) балты	3) фінавугры
2) германцы	4) славяне

№61 Эпоха ранніх металаў у Беларусі пачалася ў ?

- 1) у канцы 3-га тыс. да н.э.
- 2) у пачатку 2-га тыс. да н.э.
- 3) у 4-г тыс. да н.э.
- 4) у 1-ым тыс. да н.э.

№62 Верхнедняпроўская археалагічная культура адносіцца да эпохі?

1) неаліта	3) мезаліта
2) бронзы	4) раннега жалезнага веку

№ 63 Хто з названых археолагаў зрабіў важкі ўклад у вывучэнне краснасельскіх неалітычных шахт?

- 1) Гурэвіч
- 2) Гурцына

- 3) Гурын
- 4) Гутоўскі

№64 Як называецца тып ранніх бронзавых сякер з бакавымі закраінамі і пяткай, зрэдку з адным альбо дзвюма бакавымі вушкамі?

- 1) кельт
- 2) пальштаб
- 3) бердыж
- 4) чакан

№67 Кім заснаваны Віленскі музей старажытнасцей?

- 1) Яўстафім Тышкевічам
- 2) Адамам Кіркорам
- 3) Ксенафортам Гаворскім
- 4) Зарыянам Даленгаю-Хадакоўскім

№69 Хто з археалагаў Беларусі зрабіў найбольшы ўнёсак у вывучэнне замкаў?

- 1) Алег Трусаў
- 2) Міхась Ткачоў
- 3) Алесь Кушнярэвіч
- 4) Ігар Чарняўскі

№70 Хто аўтар тэорыі субстратнага паходжання беларусаў, паводле якой у выніку славянізацыі балтыйскага насельніцтва і змяшання з ім славян адбылося адзяленне часткі ўсёй — слав. народнасці, што прывяло да станаўлення беларускай мовы і народнасці?

- 1) Трацякоў
- 2) Рыбакоў
- 3) Сядоў
- 4) Штыхаў

№71 Як называецца спосаб другаснай апрацоўкі каменных прылад шляхам зняцця з іх бакоў дробных адшчэпаў ці лускавінак?

- 1) аббіўка
- 2) рэтуш
- 3) шліфаванне
- 4) адцісканне

№72 У якую эпоху з'явіўся ткацкі станок?

- 1) мезаліце
- 2) эпіналеаліце
- 3) неаліце
- 4) энеаліце

№73 Хто такія ўлічы і ціверцы?

- 1) балты
- 2) кельты
- 3) славяне
- 4) германцы

№75 Якая са злакавых культур з'яўляецца найбольш старажытнай па паходжанню?

- 1) пшаніца
- 2) жыта
- 3) проса
- 4) ячмень

№76 Што такое дамestyкацыя?

- 1) спосаб палявання
- 2) прыручэнне жывёлы
- 3) спосаб рыбнай ловлі
- 4) від ляснога промысла

№78 Адкуль у гарады Старажытнай Русі дастаўлялі самшыт для вырабу грэбняў?

- 1) Крым
- 2) Прыбалтыка
- 3) Каўказ
- 4) Сярэдняя Азія

№79 У якім са старажытных гарадоў Беларусі пад час архелагічных знаходак у напластаваннях XII ст. былі выяўлены рэшткі экзатычнай птушкі – паўліна?

- 1) Слонім
- 2) Навагрудак
- 3) Ваўкавыск
- 4) Гродна

№81 Як на паўначы Беларусі мясцовы люд называў курганы?

- 1) капцы
- 2) валатоўкі
- 3) швецкія магілы
- 4) французскія магілы

№82 Да якога часу адносяцца самыя раннія ўзоры пісьменнасці знойдзеныя ў Беларусі?

- 1) XI ст.
- 2) X ст.
- 3) IX ст.
- 4) XII ст.

№83 У які час з'явіліся каменныя шліфаваныя сякеры са скразной адтулінай пад драўлянае трыманне?

- 1) мезаліт
- 2) неаліт
- 3) палеаліт
- 4) энеаліт

№84 У якім стагоддзі ў гарадах Беларусі ў канструкцыі печы пачалі ўжываць кафлю?

- 1) XIII ст.
- 2) XII ст.
- 3) XI ст.
- 4) XIV ст.

№86 У якім з ніжэй названых літаратурных твораў або ў навуковай канцэпцыі выкладзены асноўныя прынцыпы археалагічнай перыядызацыі?

- 1) «О природе вещей»
- 2) «Труды и будни»
- 3) «Теория трёх веков измерения»
- 4) «История искусства древности»

№87 Які з пералічаных археалагічных помнікаў можна аднесці да закрытага археалагічнага комплексу?

- 1) Гарадзішчы
- 2) Свяцілішча
- 3) Курган
- 4) Селішча

№89 У які перыяд гісторыі чалавецтва з'яўляецца курганны абрад пахавання?

- 1) мезаліт
- 2) ранні жалезны век
- 3) бронзавы век
- 4) неаліт

№91 Як выглядалі скроневыя кольца ў крывічоў?

- 1) пярэцёнка падобныя
- 2) бранзалета падобныя
- 3) сяміпрамянёвыя
- 4) бочкападобныя зярнёныя

№92 Як датуецца культура доўгіх курганоў у Паўночнай Беларусі?

- 1) 5 – 7 ст. н.э.
- 2) 3- 5 ст. н.э.
- 3) 7 - 8 ст. н.э.
- 4) 9 – 10 ст. н.э.

№93 Басейн якой ракі засялялі плямёны культуры штрыхаванай керамікі?

- 1) Нёмана
- 2) Дняпра
- 3) Заходняй Дзвіны
- 4) Сожа

№95 Які від абутку не быў ўласцівы гараджанам Старажытнай Русі?

- 1) боты
- 2) лапці
- 3) чаравікі
- 4) поршні

№98 Хто такія яцвягі?

- 1) славяне
- 2) фінаугры
- 3) балты
- 4) германцы

№99 Якая дзяржаўная установа ў Рэспублікі Беларусь займаецца ўлікам помнікаў археалогіі і клапаціцца аб іх захаванні?

1) Дэпартамент па ахове гісторыка-культурнай спадчыны і рэстаўрацыі міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь

2) Міністэрства Ўнутраных Спраў Рэспублікі Беларусь

3) Нацыянальная Акадэмія навук Беларусі

4) Міністэрства Адукацыі Рэспублікі Беларусь

№100 Хто з археолагаў Беларусі удастоены звання Лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь? Назваць тры прозвішчы з чатырох.

1) Лысенка П.Ф.

3) Штыхаў Г.В.

2) Ляўко В.М.

4) Каробушкіна Т.Н.

2. Вопросы к экзамену (дневная форма получения образования).

1. Археология как наука: археологические памятники.
2. Археология как наука: терминология.
3. Методика археологических исследований и методы датировки.
4. Становление археологии как науки.
5. Известные археологи мира и их исследования.
6. Археологические исследования на территории Беларуси.
7. Принципы археологической периодизации.
8. Проблемы возникновения человека.
9. Верхний палеолит.
10. Культуры финального палеолита.
11. Археологическое изучение каменного века на территории Беларуси.
12. Палеолит на территории Беларуси.
13. Мезолит: общая характеристика.
14. Мезолит на территории Беларуси.
15. Неолит: общая характеристика.
16. Неолит на территории Беларуси.
17. Социальные отношения, материальная и духовная культура в каменном веке.
18. Энеолит и бронзовый век: общая характеристика.
19. Энеолит и бронзовый век на территории Беларуси.
20. Железный век: общая характеристика.
21. Скифы и сарматы.
22. Археологическое изучение железного века на территории Беларуси.
23. Железный век на территории Беларуси: милоградская культура.
24. Железный век на территории Беларуси: культура штрихованной керамики.

25. Железный век на территории Беларуси: днепро-двинская культура.
26. Железный век на территории Беларуси: поморская культура.
27. Железный век на территории Беларуси: зарубинецкая и вельбарская культуры.
28. Материальная и духовная культура населения Беларуси в железном веке.
29. Археология раннего средневековья: банцеровская культура.
30. Археология раннего средневековья: колочинская культура.
31. Археология раннего средневековья: культура смоленско-полоцких длинных курганов.
32. Археология раннего средневековья: пражская культура.
33. Восточнославянские и балтские племена на территории Беларуси: дреговичи.
34. Восточнославянские и балтские племена на территории Беларуси: радимичи
35. Восточнославянские и балтские племена на территории Беларуси: кривичи.
36. Восточнославянские и балтские племена на территории Беларуси: восточнолитовские курганы и каменные могилы.
37. Данные археологии и письменности о славянах и балтах.
38. Археологическое изучение средневековья на территории Беларуси
39. Археология средневековья X-XIII вв.: неукрепленные поселения.
40. Археология средневековья X-XIII вв.: городища.
41. Возникновение и развитие городов на территории Беларуси X-XIII вв.
42. Планировка и застройка городов Беларуси в X-XIII вв. по археологическим данным.
43. Экономика Беларуси X-XIII вв. по археологическим данным: сельское хозяйство.
44. Экономика Беларуси X-XIII вв. по археологическим данным: промыслы.
45. Ювелирное дело на территории Беларуси в X-XIII вв. по археологическим данным.
46. Развитие ремесла на территории Беларуси в X-XIII вв. по археологическим данным.
47. Археологические данные о торговле и внешних связях в X-XIII вв.
48. Духовная культура населения Беларуси в X-XIII вв.
49. Распространение письменности среди населения средневековой Беларуси.

50. Археологическое изучение позднего средневековья на территории Беларуси
51. Археология позднего средневековья: города.
52. Археология позднего средневековья: местечки.
53. Археология позднего средневековья: сельские поселения.
54. Археология позднего средневековья: замки
55. Археология позднего средневековья: церкви оборонительного значения.
56. Материальная культура Беларуси XIV-XVIII вв.: посуда.
57. Материальная культура Беларуси XIV-XVIII вв.: керамические изделия.
58. Материальная культура Беларуси XIV-XVIII вв.: изделия из металла.
59. Материальная культура Беларуси XIV-XVIII вв.: изделия из стекла, кости, камня, кожи.
60. Духовная культура населения Беларуси в XIV-XVIII вв.

3. Вопросы к экзамену (заочная форма получения образования).

1. Археалогія як навука.
2. Археалогія ранняга сярэднявечча V/VI – IX/X стст.: банцараўская культура.
3. Тыпы археалагічных крыніц.
4. Археалогія ранняга сярэднявечча V/VI – IX/X стст.: калочынская культура.
5. Выяўленне і раскопкі (экспларацыя) археалагічных помнікаў.
6. Археалогія ранняга сярэднявечча V/VI – IX/X стст.: культура смаленска-полацкіх доўгіх курганоў.
7. Метады даследавання археалагічных крыніц.
8. Археалогія ранняга сярэднявечча V/VI – IX/X стст.: пражская культура.
9. Археалогія і рэканструкцыя гаспадарчага, сацыяльнага і культурнага жыцця людзей. Узаемасувязі з іншымі навукамі.
10. Дрыгавічы.
11. Археалагічная перыядызацыя і храналогія гісторыі Беларусі.
12. Радзімічы.
13. Археалагічныя даследаванні Беларусі ў XIX – пач. XX ст.
14. Крывічы.
15. Археалагічныя даследаванні Беларусі ў XX ст.
16. Культура ўсходнелітоўскіх курганоў.
17. Палеаліт. Праблемы першапачатковага засялення Беларусі чалавекам.
18. Каменныя курганы. Каменныя магілы.

19. Мезаліт на тэрыторыі Беларусі.
20. Неумацаваныя паселішчы (селішчы) X/XI –сярэдзіны XIII ст.
21. Неаліт на тэрыторыі Беларусі.
22. Умацаваныя паселішчы (гарадзішчы) X/XI –сярэдзіны XIII ст.
23. Сацыяльныя адносіны, матэрыяльная і духоўная культуры, этнічная інтэрпрытацыя насельніцтва Беларусі ў каменным веку.
24. Узнікненне і развіццё гарадоў IX – XIII стст.
25. Бронзавы век на тэрыторыі Беларусі: сярэднедняпроўская культура.
26. Планіроўка і забудова гарадоў IX – XIII стст.
27. Бронзавы век на тэрыторыі Беларусі: прыбалтыйская культура.
28. Сельская гаспадарка і промыслы X – XIII стст.
29. Бронзавы век на тэрыторыі Беларусі: культура шнуравой керамікі Палесся.
30. Рамяство X – XIII стст.
31. Бронзавы век на тэрыторыі Беларусі: сосніцкая культура.
32. Гандлёвыя сувязі X – XIII стст.
33. Бронзавы век на тэрыторыі Беларусі: паўночная беларуская культура.
34. Культура язычніцтва X – XIII стст.
35. Бронзавы век на тэрыторыі Беларусі: тшчэнецкая культура.
36. Хрысціянства. Мастацкая культура X – XIII стст.
37. Матэрыяльная і духоўная культура насельніцтва Беларусі ў бронзавым веку. Этнічныя працэсы.
38. Пісьменнасць у X – XIII стст.
39. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі: мілаградская культура.
40. Гарады ў XIV – XVI стст.
41. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі: культура штрыхаванай керамікі.
42. Мястэчкі ў XIV – XVI стст.
43. Сельскія паселішчы XIV – XVIII стст.
44. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі: днепра-дзвінская культура.
45. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі: паморская культура.
46. Абарончыя збудаванні і замкі Беларусі XIV – XVI стст.
47. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі: зарубінецкая культура.
48. Керамічныя вырабы. Кафля XIV – XVI стст.
49. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі: помнікі тыпу Абідня.
50. Металічныя вырабы. Зброя і вайсковы рыштунак XIV – XVI стст.
51. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі: вельбарская культура.
52. Вырабы са шкла, косці, каменю, дрэва, скуры ў XIV – XVI стст.
53. Матэрыяльная і духоўная культура насельніцтва Беларусі ў жалезным веку. Праблемы этнічнай інтэрпрытацыі.
54. Духоўная культура ў XIV – XVI стст.

4. Комплект экзаменационных билетов (дневная форма получения образования).

Экзаменационный билет № 1

1. Археология как наука: археологические памятники.
2. Археология раннего средневековья: культура смоленско-полоцких длинных курганов.

Экзаменационный билет № 2

1. Археология как наука: терминология.
2. Археология раннего средневековья: пражская культура.

Экзаменационный билет № 3

1. Методика археологических исследований и методы датировки.
2. Восточнославянские и балтские племена на территории Беларуси: дреговичи.

Экзаменационный билет № 4

1. Становление археологии как науки.
2. Восточнославянские и балтские племена на территории Беларуси: радимичи

Экзаменационный билет № 5

1. Известные археологи мира и их исследования.
2. Восточнославянские и балтские племена на территории Беларуси: кривичи.

Экзаменационный билет № 6

1. Археологические исследования на территории Беларуси.
2. Восточнославянские и балтские племена на территории Беларуси: восточнолитовские курганы и каменные могилы.

Экзаменационный билет № 7

1. Принципы археологической периодизации.
2. Данные археологии и письменности о славянах и балтах.

Экзаменационный билет № 8

1. Проблемы возникновения человека.
2. Археологическое изучение средневековья на территории Беларуси.

Экзаменационный билет № 9

1. Верхний палеолит.
2. Археология средневековья X-XIII вв.: неукрепленные поселения.

Экзаменационный билет № 10

1. Культуры финального палеолита.
2. Археология средневековья X-XIII вв.: городища.

Экзаменационный билет № 11

1. Археологическое изучение каменного века на территории Беларуси.

2. Возникновение и развитие городов на территории Беларуси X-XIII вв.

Экзаменационный билет № 12

1. Палеолит на территории Беларуси.

2. Планировка и застройка городов Беларуси в X-XIII вв. по археологическим данным.

Экзаменационный билет № 13

1. Мезолит: общая характеристика.

2. Экономика Беларуси X-XIII вв. по археологическим данным: сельское хозяйство.

Экзаменационный билет № 14

1. Мезолит на территории Беларуси.

2. Экономика Беларуси X-XIII вв. по археологическим данным: промыслы.

Экзаменационный билет № 15

1. Неолит: общая характеристика.

2. Ювелирное дело на территории Беларуси в X-XIII вв. по археологическим данным.

Экзаменационный билет № 16

1. Неолит на территории Беларуси.

2. Развитие ремесла на территории Беларуси в X-XIII вв. по археологическим данным.

Экзаменационный билет № 17

1. Социальные отношения, материальная и духовная культура в каменном веке.

2. Археологические данные о торговле и внешних связях в X-XIII вв.

Экзаменационный билет № 18

1. Энеолит и бронзовый век: общая характеристика.

2. Духовная культура населения Беларуси в X-XIII вв.

Экзаменационный билет № 19

1. Энеолит и бронзовый век на территории Беларуси.

2. Распространение письменности среди населения средневековой Беларуси.

Экзаменационный билет № 20

1. Железный век: общая характеристика.

2. Археологическое изучение позднего средневековья на территории Беларуси

Экзаменационный билет № 21

1. Скифы и сарматы.

2. Археология позднего средневековья: города.

Экзаменационный билет № 22

1. Археологическое изучение железного века на территории Беларуси.
2. Археология позднего средневековья: местечки.

Экзаменационный билет № 23

1. Археология позднего средневековья: сельские поселения.
2. Железный век на территории Беларуси: милоградская культура.

Экзаменационный билет № 24

1. Железный век на территории Беларуси: культура штрихованной керамики.
2. Археология позднего средневековья: замки

Экзаменационный билет № 25

1. Железный век на территории Беларуси: днепро-двинская культура.
2. Археология позднего средневековья: церкви оборонительного значения.

Экзаменационный билет № 26

1. Железный век на территории Беларуси: поморская культура.
2. Материальная культура Беларуси XIV-XVIII вв.: посуда.

Экзаменационный билет № 27

1. Железный век на территории Беларуси: зарубинецкая и вельбарская культуры.
2. Материальная культура Беларуси XIV-XVIII вв.: керамические изделия.

Экзаменационный билет № 28

1. Материальная и духовная культура населения Беларуси в железном веке.
2. Материальная культура Беларуси XIV-XVIII вв.: изделия из металла.

Экзаменационный билет № 29

1. Археология раннего средневековья: банцеровская культура.
2. Материальная культура Беларуси XIV-XVIII вв.: изделия из стекла, кости, камня, кожи.

Экзаменационный билет № 30

1. Археология раннего средневековья: колочинская культура.
2. Духовная культура населения Беларуси в XIV-XVIII вв.

5. Комплект экзаменационных билетов

6. (заочная форма получения образования).

Экзаменационный билет № 1

1. Археалогія як навука.
2. Археалогія ранняга сярэднявечча V/VI – IX/X стст.: банцараўская культура.

Экзаменацыйны білет № 2

1. Тыпы археалагічных крыніц.
2. Археалогія ранняга сярэднявечча V/VI – IX/X стст.: калочынская культура.

Экзаменацыйны білет № 3

1. Выяўленне і раскопкі (экспларацыя) археалагічных помнікаў.
2. Археалогія ранняга сярэднявечча V/VI – IX/X стст.: культура смаленска-полацкіх доўгіх курганоў.

Экзаменацыйны білет № 4

1. Метады даследавання археалагічных крыніц.
2. Археалогія ранняга сярэднявечча V/VI – IX/X стст.: пражская культура.

Экзаменацыйны білет № 5

1. Археалогія і рэканструкцыя гаспадарчага, сацыяльнага і культурнага жыцця людзей. Узаемасувязі з іншымі навукамі.
2. Дрыгавічы.

Экзаменацыйны білет № 6

1. Археалагічная перыядызацыя і храналогія гісторыі Беларусі.
2. Радзімічы.

«Экзаменацыйны білет № 7

1. Археалагічныя даследаванні Беларусі ў XIX –пач. XXст.
2. Крывічы.

Экзаменацыйны білет № 8

1. Археалагічныя даследаванні Беларусі ў XX ст.
2. Культура ўсходнелітоўскіх курганоў.

Экзаменацыйны білет № 9

1. Палеаліт. Праблемы першапачатковага засялення Беларусі чалавекам.
2. Каменныя курганы. Каменныя магілы.

Экзаменацыйны білет № 10

1. Мезаліт на тэрыторыі Беларусі.
2. Неумацаваныя паселішчы (селішчы) X/XI –сярэдзіны XIII ст.

Экзаменацыйны білет № 11

1. Неаліт на тэрыторыі Беларусі.
2. Умацаваныя паселішчы (гарадзішчы) X/XI –сярэдзіны XIII ст.

Экзаменацыйны білет № 12

1. Сацыяльныя адносіны, матэрыяльная і духоўная культуры, этнічная інтэрпрытацыя насельніцтва Беларусі ў каменным веку.
2. Узнікненне і развіццё гарадоў IX – XIII стст.

Экзаменацыйны білет № 13

1. Бронзавы век на тэрыторыі Беларусі: сярэднедняпроўская культура.
2. Планіроўка і забудова гарадоў IX – XIII стст.

Экзаменацыйны білет № 14

1. Бронзавы век на тэрыторыі Беларусі: прыбалтыйская культура.
2. Сельская гаспадарка і промыслы X – XIII стст.

Экзаменацыйны білет № 15

1. Бронзавы век на тэрыторыі Беларусі: культура шнуравой керамікі Палесся.
2. Рамяство X – XIII стст.

Экзаменацыйны білет № 16

1. Бронзавы век на тэрыторыі Беларусі: сосніцкая культура.
2. Гандлёвыя сувязі X – XIII стст.

Экзаменацыйны білет № 17

1. Бронзавы век на тэрыторыі Беларусі: паўночная беларуская культура.
2. Культура язычніцтва X – XIII стст.

Экзаменацыйны білет № 18

1. Бронзавы век на тэрыторыі Беларусі: тшчэнецкая культура.
2. Хрысціянства. Мастацкая культура X – XIII стст.

Экзаменацыйны білет № 19

1. Матэрыяльная і духоўная культура насельніцтва Беларусі ў бронзавым веку. Этнічныя працэсы.
2. Пісьменнасць у X – XIII стст.

Экзаменацыйны білет № 20

1. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі: мілаградская культура.
2. Гарады ў XIV – XVI стст.

Экзаменацыйны білет № 21

1. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі: культура штрыхаванай керамікі.
2. Мястэчкі ў XIV – XVI стст.

Экзаменацыйны білет № 22

1. Сельскія паселішчы XIV – XVIII стст.
2. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі: днепра-дзвінская культура.

Экзаменацыйны білет № 23

1. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі: паморская культура.
2. Абарончыя збудаванні і замкі Беларусі XIV – XVI стст.

Экзаменацыйны білет № 24

1. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі: зарубінецкая культура.
2. Керамічныя вырабы. Кафля XIV – XVI стст.

Экзаменацыйны білет № 25

1. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі: помнікі тыпу Абідня.
2. Металічныя вырабы. Зброя і вайсковы рыштунак XIV – XVI стст.

Экзаменацыйны білет № 26

1. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі: вельбарская культура.

2. Вырабы са шкла, косці, каменю, дрэва, скуры ў XIV – XVI стст.

Экзаменацыйны білет № 27

1. Матэрыяльная і духоўная культура насельніцтва Беларусі ў жалезным веку. Праблемы этнічнай інтэрпрытацыі.

2. Духоўная культура ў XIV – XVI стст.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ

Установа адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка”

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Прарэктар па вучэбнай рабоце

_____ У.У. Шлыкаў

28 мая 2013 г.

Рэгістрацыйны № УД-27-05-10 2013/баз.

АРХЕАЛОГІЯ БЕЛАРУСІ

**Вучэбная праграма установы вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне
для спецыяльнасці:**

1-02 01 01 Гісторыя і грамадазнаўчыя дысцыпліны

2013 г.

СКЛАДАЛЬНІК

І.Л. Калечыц, дацэнт кафедры дапаможных гістарычных дысцыплін і методыкі выкладання гісторыі ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”, кандыдат гістарычных навук, дацэнт.

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

В.М. Мядзведзева, старшы навуковы супрацоўнік ДНУ “Інстытут гісторыі” НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук

А.М. Люты, загадчык кафедры гісторыі Беларусі Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка, доктар гістарычных навук, прафесар.

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ

Кафедрай дапаможных гістарычных дысцыплін і методыкі выкладання гісторыі ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”

(пратакол № 9 ад «26» красавіка 2013 г.);

Саветам гістарычнага факультэта ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”

(пратакол № 7 ад «16» мая 2013г.);

Навукова-метадычным саветам установы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”

(пратакол № 4 ад «24» мая 2013г.)

Афармленне вучэбнай праграмы і суправаджаючых яе матэрыялаў дзеючым патрабаванням Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь адпавядае

Метадыст вучэбна-метадычнага
ўпраўлення БДПУ

_____ Г.І. Шкнай

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Курс вучэбнай дысцыпліны “Археалогія Беларусі” не толькі дае канкрэтныя веды ў галіне археалогіі, але і адыгрывае значную ролю ў фарміраванні гістарычнага мыслення, гуманістычнага светапогляду будучага спецыяліста-гісторыка. Выкладанне археалогіі мае практычнае значэнне ў сувязі з сучаснымі задачамі паляпшэння падрыхтоўкі высокакваліфікаваных спецыялістаў гістарычнага профілю.

Паняцце “археалогія” вядома з антычнага часу. Як самастойная па метадах даследавання навука яна вядома з XVIII ст., а як універсітэцкая дысцыпліна – з XIX ст. З 1954 г. археалогія выкладаецца ў педагагічных інстытутах (універсітэтах). Без даных археалогіі немагчыма зразумець гісторыю. У адрозненні ад гісторыі яна вывучае, у асноўным, крыніцы матэрыяльнага паходжання і дае магчымасці фізічна рэканструіраваць мінулае. Неацаніма роля археалогіі ў краязнаўчай і патрыятычна-выхаваўчай рабоце, таму што менавіта яна стварае магчымасці для вывучэння вытокаў пэўнага рэгіёна, этнаса, прывучае да беражлівых адносінаў да помнікаў культуры, да гістарычнага мінулага. Археалогія – гэта падмурак гістарычнай памяці, на якім фарміруюцца этнічная самаідэнтыфікацыя, нацыянальная годнасць. Усё гэта робіць неабходным і важным выкладанне археалогіі на гістарычных факультэтах вышэйшых устаноў педагагічнага профілю.

Мэтай вучэбнай дысцыпліны “Археалогія Беларусі” з’яўляецца фарміраванне ў студэнтаў уяўлення пра археалогію як самастойную па метадах даследавання навуку, прызначаную рэканструіраваць гістарычнае мінулае, а таксама набываць ведаў пра археалагічную спадчыну Беларусі.

Задачы вучэбнай дысцыпліны: атрымаць тэарэтычныя веды і практычныя навыкі ў рабоце з археалагічным матэрыялам, умець выкарыстоўваць яго пры выкладанні курса усеагульнай і айчыннай гісторыі, а таксама ў краязнаўчай рабоце з вучнямі.

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны студэнты павінны *ведаць*:

- помнікі археалогіі і археалагічныя культуры;
- археалагічную перыядызацыю;
- археалагічную спадчыну Беларусі: помнікі, культуры, здабыткі.

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны студэнты павінны *умець*:

- распазнаваць помнікі археалогіі па іх прыналежнасці: паселішчы (у тым ліку ўмацаваныя і неўмацаваныя), пахаванні, прамысловыя і сакральныя аб’екты;
- рэалізаваць навыкі зняцця вокамернага плана і апісанне помніка археалогіі ў выніку самастойнага выяўлення такога помніка ў краязнаўчай рабоце з вучнямі;
- чытаць стратыграфію культурных напластаванняў на помніках, дзе маюцца агаленні культурнага слою;
- даць тлумачэнне асобным катэгорыям артэфактаў, выяўленых у час палявой краязнаўчай работы;

- прымяніць па практыцы мерапрыемствы, накіраваныя на захаванне помніка археалогіі, якому пагражае знішчэнне;
- выкарыстоўваць тэарэтычныя веды па археалогіі і практычныя навыкі ў рабоце з аўтэнтычным матэрыялам на уроках гісторыі.

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны студэнты павінны *валодаць*:

- археалагічнай тэрміналогіяй;
- навыкамі вызначэння і датавання помнікаў;
- тыпалагічным метадам вызначэння артэфактаў.

Усяго на вывучэнне вучэбнай дысцыпліны «Археалогія Беларусі» адводзіцца 110 гадзін, аўдыторных – 44 гадзіны (з іх 34 – лекцыі, 10 – практычныя заняткі). Форма кантролю – экзамен.

Прыкладны тэматычны план

№П/П	Назва раздзелаў і тэмы	Колькасць гадзін			
		Аўдыторныя			
		Усяго	Лекцыі	Семінарыя заняткі	
1.	Археалогія як навука	8	6	2	
1.1	Паняцце археалогіі. Прадмет, задачы, метады.		2		
1.2	Археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Беларусі ў кантэксце сусветных археалагічных даследаванняў		4		
2.	Археалагічная перыядызацыя	14	12	2	
2.1	Палеаліт і мезаліт		2		
2.2	Палеагеаграфічны нарыс. Першапачатковае засяленне тэрыторыі Беларусі. Палеалітычныя і мезалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі.		2		
2.3	Неаліт. Неалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі.		2		
2.4	Бронзавы век. Культуры бронзавага веку на тэрыторыі Беларусі.		2		
2.5	Жалезны век.		2		
2.6	Жалезны век на тэрыторыі Беларусі		2		
3.	Сярэдневяковы перыяд	10	8	2	

3.1	Усходнеславянскія саюзы пляменаў на тэрыторыі Беларусі па археалагічных даных		2		
3.2	Сярэдневяковая вёска і гарады X-XIII стст. па археалагічных даных.		4		
3.3	Эканамічнае развіццё і культура гарадоў X-XIII стст. на тэрыторыі Беларусі		2		
4.	Помнікі XIV-XVIII стст.	12	8	4	
4.1	Паселішча і могілнікі		4		
4.2	Рэчавы матэрыял: тэхналогія, тыпалогія, храналогія		4		
	Колькасць гадзін:	44	34	10	

ЗМЕСТ ВУЧЕБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Раздзел 1. Археалогія як навука.

Тэма 1.1. Паняцце археалогіі. Прадмет, задачы, метады.

Паняцце археалогіі. Пісьмовыя і рэчавыя крыніцы. Мацярык, культурны слой. Пахаванне, гарадзішча, паселішча, стаянка. Археалагічныя помнікі. Археалагічныя разведкі і раскопкі. Дакументаванне. Агульная характарыстыка прынцыпаў археалагічных раскопак. Стратыграфія. Ахова помнікаў.

Археалагічная перыядызацыя і храналогія. Апрацоўка крыніц. Адкрытыя і закрытыя археалагічныя комплексы. Даціроўка археалагічнага комплексу. Археалагічная культура. Сувязь археалогіі з іншымі крыніцамі. Археалагічныя калекцыі.

Тэма 1.2. Археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Беларусі ў кантэксце сусветных археалагічных даследаванняў.

Славутыя археалагічныя сусвету.

Развіццё гістарычнага краязнаўства: першыя археалагічныя экспанаты і калекцыі. Даленга-Хадакоўскі як першы вучоны ў галіне археалогіі на тэрыторыі Беларусі. Дзейнасць Я. і К. Тышкевічаў у галіне археалогіі. І. Крашэўскі. Дзейнасць археолагаў да 1917 г. Раскопкі курганаў, калекцыяніраванне знаходак і выставы, картаграфаванне знаходак. Археалагічныя з'езды. Даследаванне паселішчаў. Археалагічныя даследаванні ў 20-30-я гг. XX ст. Археалагічныя даследаванні другой паловы XX ст. Археалагічныя даследаванні ў XXI ст.

Раздзел 2. Археалагічная перыядызацыя.

Тэма 2.1. Палеаліт і мезаліт.

Падставы для археалагічнай перыядызацыі. Палеаліт. Ранні палеаліт: алдувайская, ашэльская і мусц'ерская эпохі. Неандэртальцы і Homo sapiens. Стаянкі алдувайскай эпохі. Каменныя вырабы алдувайскага часу. Стаянкі ашэльскай эпохі. Каменныя вырабы ашэльскага часу. Мусц'е: стаянкі і прылады. Чопер, сфероід, клівер, рубіла, скрэбла, востраканечнік, нуклеус.

Рэтуш. Паляванне і збіральніцтва. Позні палеаліт. Прылады, матэрыялы, жыллы, заняткі. Паляўнічая магія, культ звяроў. Першабытны жывапіс.

Мезаліт. Мезалітычныя прылады. Мікраліты і макраліты. Асноўныя заняткі чалавека. Стаянкі. Мастацтва мезаліта.

Тэма 2.2. Палеагеаграфічны нарыс. Першапачатковае засяленне тэрыторыі Беларусі. Палеалітычныя і мезалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі.

Муравінскае міжледавікоўе. Паазерскае зледзяненне.

Мусцёрская эпоха на тэрыторыі Беларусі. Юравіцкая познепалеалітычная стаянка. Бердыжская стаянка.

Культура Лінгбі. Свідэрская культура. Грэнская культура. Кундская культура. Сожская культура. Яніславіцкая культура. Помнікі кудлаеўскай культуры. Помнікі нарачанскага тыпу.

Тэма 2.3. Неаліт. Неалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі.

Неалітычныя паселішчы. Прылады працы. Асноўныя заняткі. Стаянкі і жыллы. Кераміка.

Днепра-данецкая культура. Нёманская культура. Верхнедняпроўская культура. Нарвенская культура. Культура тыпавай грабенчата-ямкавай керамікі. Культуры лейкападобных кубкаў і шарападобных амфар.

Тэма 2.4. Бронзавы век. Культуры бронзавага веку на тэрыторыі Беларусі.

Энеаліт. Прылады працы. Заняткі. Жыллы. Кераміка. Трыпольская культура. Сярэднедняпроўская культура. Культура палескай шнуравой керамікі. Паўночнабеларуская культура. Тшчэнецкая культура. Помнікі сосніцкага тыпу. Культура сярэдняй і позняй бронзы Паазер'я.

Тэма 2.5. Жалезны век.

Прынцыпы прыгатавання жалезнай руды. Крыца. Домніца.

Культура Урарту. Скіфы і сарматы. Антычныя дзяржавы Паўночнага Прычарнамор'я.

Тэма 2.6. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі.

Мілаградская і паморская культуры. Культура штрыхаванай керамікі. Днепра-двінская культура. Зарубінецкая культура. Кіеўская і вельбарская культуры.

Культуры ранняга сярэднявек'я: помнікі тыпу Прагі-Корчак і Лукі-Райкавецкай, калочынская, банцараўская, культуры ранніх доўгіх курганаў і ўсходнелітоўскіх курганаў.

Раздел 3. Сярэднявеквыя перыяды.

Тэма 3.1. Усходнеславянскія саюзы плямёнаў на тэрыторыі Беларусі па археалагічных даных.

Полацкія крывічы. Дрыгавічы. Радзімічы. Насельніцтва Панямоння.

Тэма 3.2. Сярэднявеквая вёска і гарады X-XIII стст. па археалагічных даных.

Сельскія паселішчы. Земляробства. Жывёлагадоўля, промыслы і рамёства.

Гарады Паўночнай і Цэнтральнай Беларусі. Гарады Паўднёвай Беларусі. Гарады беларускага Панямоння. Гарады Усходняй Беларусі.

Тэма 3.3. Эканамічнае развіццё і культура гарадоў X-XIII стст. на тэрыторыі Беларусі.

Масавыя жыллы і гаспадарчыя пабудовы. Рэчавы інвентар. Тэхналогія рамёстваў. Гандаль і прывазныя вырабы. Манетныя і манетна-рэчавыя скарбы. Пісьменства. Мураванае дойлідства. Помнікі выяўленчага мастацтва.

Раздзел 4. Помнікі XIV-XVIII стст.

Тэма 4.1. Паселішча і могільнікі.

Гарады, іх функцыянальнае прызначэнне, тыпы гарадоў. Археалагічнае вывучэнне гарадоў. Тэрытарыяльна-планіровачнае развіццё гарадоў. Масавыя жыллы і гаспадарчыя пабудовы. Камунальныя пабудовы.

Мястэчкі: агульная характарыстыка і тыпы планіроўкі. Асаблівасці матэрыяльнай культуры мястэчак. Замкі. Паняцце “замак”, тыпы замкаў. Археалагічнае вывучэнне замкаў.

Сельскія паселішчы. Матэрыяльная культура, сістэмы рассялення. Неўмацаваныя феадальныя сядзібы.

Манументальнае дойлідства. Абаронныя аб’екты. Культавыя пабудовы. Манастырскія комплексы. Помнікі грамадзянскага дойлідства.

Могільнікі. Вясковыя могільнікі. Агульная характарыстыка і тыпалогія пахаванняў. Пахаванні ў гарадах і мястэчках, іх археалагічнае вывучэнне. Познесярэдневяковыя паганскія свяцілішчы і культавыя аб’екты.

Тэма 4.2. Рэчавы матэрыял: тэхналогія, тыпалогія, храналогія

Вытворчасць жалеза, металічныя вырабы. Прылады працы і побытавыя рэчы: асартымент, тыпалогія, храналогія. Зброя, рыштунак вершніка. Ліцейная справа. Вырабы з каляровага металу.

Вырабы з гліны. Керамічны посуд: асартымент, тыпалогія, храналогія, тэхналогія апрацоўкі. Імпартныя рэчы. Будаўнічыя матэрыялы. Кафля і кафляныя печы.

Вырабы са шкла: асартымент, тыпалогія, храналогія, тэхналогія апрацоўкі.

Вырабы са скуры, іх апрацоўка, інструмент, тэхналогія пашыву.

Дрэва, костка, камень: апрацоўка і вырабы.

Матэрыялы нумізматыкі, сфрагістыкі, метралогіі, знойдзеныя пры раскопках.

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА ЛІТАРАТУРА

Асноўная

11. Авдусин Д.А. Основы археологии. М., 1989.
12. Авдусин Д.А. Полевая археология. М., 1989.
13. Амальрик А.С., Монгайт А.Л. Что такое археология? М., 1966.
14. Археалогія Беларусі. У 4 т. Мн., 1997 – 2001.
15. Археалогія Беларусі: Эныклапедыя. Мн., 2011.

- 16.Археалогія і нумізматыка Беларусі: Энцыклапедыя. Мн., 1993.
- 17.Брей У., Трамп. Археологический словарь: пер. с англ. М., 1990.
- 18.Гарден Жан – Клод. Теоретическая археология / пер. франц. Лавлинской Л.А., Торшиной Л.Е. М., 1983.
- 19.Загорульский Э.М. Археологические памятники // Историческое краеведение Белоруссии: учеб.пособие. Мн., 1980.
- 20.Калядзінскі Л. Уводзіны у археалогію. Гродна, 2013. – 240 с.

Дадатковая

- 21.Древняя Русь. Быт и культура. // Археология. М., 1997.
- 22.Древняя Русь. Город, замок, село. //Археология СССР. М., 1985.
- 23.Исаенко В.Ф. Неолит Припятского Полесья. Мн., 1976.
- 24.Калечыц А.Г. Першыя людзі на зямлі Беларусі – Мн., 1997.
- 25.Ксензов В.П. Палеолит и мезолит Белорусского Поднепровья. Мн., 1988.
- 26.Мельниковская О.Н. Племена Южной Белоруссии в раннем железном веке. Мн., 1967.
- 27.Чарняўскі М. Бронзавы век на тэрыторыі Беларусі. – Мн., 1981.
- 28.Чарняўскі М.М. Неаліт Беларускага Панемоння. – Мн., 1979.
- 29.Чарняўскі М.М., Кудрашоў В.Я., Ліпніцкая В.Л. Старажытныя шахцёры на Росі. – Мн., 1996.
- 30.Шадыро В.И. Ранний железный век Северной Белоруссии. Мн., 1985.

Установа адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка”

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Прарэктар па вучэбнай рабоце
_____ У.У. Шлыкаў

01 августа 2013г.

Рэгістрацыйны № УД-27-
05/12/2013/р.

АРХЕАЛОГІЯ БЕЛАРУСІ

**Вучэбная праграма установы вышэйшай адукацыі па вучэбнай
дысцыпліне
для спецыяльнасці:**

1-02 01 01 Гісторыя і грамадазнаўчыя дысцыпліны

Факультэт гістарычных

Кафедра дапаможных гістарычных дысцыплін і методыкі выкладання
гісторыі

Курс I

Семестр I

Лекцыі 34 г.

Экзамен I семестр

Практычныя (семінарскія)

заняткі 10 г.

Аўдыторных гадзін па

вучэбнай дысцыпліне 44 г.

Усяго гадзін па

Форма атрымання

вышэйшай

вучэбнай дысцыпліне 110 г.

адукацыі дзённая,

завочная

Склала І.Л. Калечыц, кандыдат гістарычных навук, дацэнт

2013 г.

Вучэбная праграма складзена на аснове вучэбнай праграмы ўстановы вышэйшай адукацыі “Археалогія Беларусі”, рэгістрацыйны № УД-27-05-10 2013/баз. ад 28.05.2013.

Разгледжана і рэкамендавана да зацвярджэння кафедрай дапаможных гістарычных дысцыплін і методыкі выкладання гісторыі

“29” мая 2013 г., пратакол № 11.

Загадчык кафедры

_____ А. А. Корзюк

Адобрана і рэкамендавана да зацвярджэння Саветам гістарычнага факультэта ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”

“10” чэрвеня 2013 г., пратакол № 8.

Старшыня

_____ М.М. Забаўскі

Афармленне вучэбнай праграмы і суправаджаючых яе матэрыялаў існуючым патрабаванням Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь адпавядае

Метадыст вучэбна-метадычнага
упраўлення БДПУ

_____ Г.І. Шкнай

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Курс вучэбнай дысцыпліны “Археалогія Беларусі” не толькі дае канкрэтныя веды ў галіне археалогіі, але і адыгрывае значную ролю ў фарміраванні гістарычнага мыслення, гуманістычнага светапогляду будучага спецыяліста-гісторыка. Выкладанне археалогіі мае практычнае значэнне ў сувязі з сучаснымі задачамі паляпшэння падрыхтоўкі высокакваліфікаваных спецыялістаў гістарычнага профілю.

Паняцце “археалогія” вядома з антычнага часу. Як самастойная па метадах даследавання навука яна вядома з XVIII ст., а як універсітэцкая дысцыпліна – з XIX ст. З 1954 г. археалогія выкладаецца ў педагагічных інстытутах (універсітэтах). Без даных археалогіі немагчыма зразумець гісторыю. У адрозненні ад гісторыі яна вывучае, у асноўным, крыніцы матэрыяльнага паходжання і дае магчымасці фізічна рэканструіраваць мінулае. Неадзіма роля археалогіі ў краязнаўчай і патрыятычна-выхаваўчай рабоце, таму што менавіта яна стварае магчымасці для вывучэння вытокаў пэўнага рэгіёна, этнаса, прывучае да беражлівых адносінаў да помнікаў культуры, да гістарычнага мінулага. Археалогія – гэта падмурак гістарычнай памяці, на якім фарміруюцца этнічная самаідэнтыфікацыя, нацыянальная годнасць. Усё гэта робіць неабходным і важным выкладанне археалогіі на гістарычных факультэтах вышэйшых устаноў педагагічнага профілю.

Мэта і задачы дысцыпліны

Мэтай вучэбнай дысцыпліны “Археалогія Беларусі” з’яўляецца фарміраванне ў студэнтаў уяўлення пра археалогію як самастойную па метадах даследавання навуку, прызаную рэканструіраваць гістарычнае мінулае, а таксама набываць ведаў пра археалагічную спадчыну Беларусі.

Задачы вучэбнай дысцыпліны: атрымаць тэарэтычныя веды і практычныя навыкі ў рабоце з археалагічным матэрыялам, умець выкарыстоўваць яго пры выкладанні курса усеагульнай і айчынай гісторыі, а таксама ў краязнаўчай рабоце з вучнямі.

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны студэнты павінны *ведаць*:

- помнікі археалогіі і археалагічныя культуры;
- археалагічную перыядызацыю;
- археалагічную спадчыну Беларусі: помнікі, культуры, здабыткі.

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны студэнты павінны *умець*:

- распазнаваць помнікі археалогіі па іх прыналежнасці: паселішчы (у тым ліку ўмацаваныя і неўмацаваныя), пахаванні, прамысловыя і сакральныя аб’екты;
- рэалізаваць навыкі зняцця вокамернага плана і апісанне помніка археалогіі ў выніку самастойнага выяўлення такога помніка ў краязнаўчай рабоце з вучнямі;
- чытаць стратыграфію культурных напластаванняў на помніках, дзе маюцца агаленні культурнага слою;
- даць тлумачэнне асобным катэгорыям артэфактаў, выяўленых у час палявой краязнаўчай работы;
- прымяніць па практыцы мерапрыемствы, накіраваныя на захаванне помніка археалогіі, якому пагражае знішчэнне;

- выкарыстоўваць тэарэтычныя веды па археалогіі і практычныя навыкі ў рабоце з аўтэнтычным матэрыялам на уроках гісторыі.

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны студэнты павінны *валодаць*: археалагічнай тэрміналогіяй; навыкамі вызначэння і датавання помнікаў; тыпалагічным метадам вызначэння артэфактаў.

У адпаведнасці з вучэбным планам на вывучэнне вучэбнай дысцыпліны «Археалогія Беларусі» адводзіцца ўсяго 110 гадзін, аўдыторных – 44 гадзіны (з іх 34 – лекцыі, 10 – практычныя заняткі). Форма кантролю – экзамен.

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛА

Раздзел 1. Археалогія як навука.

Тэма 1.1. Паняцце археалогіі. Прадмет, задачы, метады.

Паняцце археалогіі. Пісьмовыя і рэчавыя крыніцы. Мацярык, культурны слой. Пахаванне, гарадзішча, паселішча, стаянка. Археалагічныя помнікі. Археалагічныя разведкі і раскопкі. Дакументаванне. Агульная характарыстыка прынцыпаў археалагічных раскопак. Стратыграфія. Ахова помнікаў.

Археалагічная перыядызацыя і храналогія. Апрацоўка крыніц. Адкрытыя і закрытыя археалагічныя комплексы. Даціроўка археалагічнага комплекса. Археалагічная культура. Сувязь археалогіі з іншымі крыніцамі. Археалагічныя калекцыі.

Тэма 1.2. Археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Беларусі ў кантэксце сусветных археалагічных даследаванняў.

Славутыя археолагі сусвету.

Развіццё гістарычнага краязнаўства: першыя археалагічныя экспанаты і калекцыі. Даленга-Хадакоўскі як першы вучоны ў галіне археалогіі на тэрыторыі Беларусі. Дзейнасць Я. і К. Тышкевічаў у галіне археалогіі. І. Крашэўскі. Дзейнасць археолагаў да 1917 г. Раскопкі курганаў, калекцыяніраванне знаходак і выставы, картаграфаванне знаходак. Археалагічныя з'езды. Даследаванне паселішчаў. Археалагічныя даследаванні ў 20-30-я гг. XX ст. Археалагічныя даследаванні другой паловы XX ст. Археалагічныя даследаванні ў XXI ст.

Раздзел 2. Археалагічная перыядызацыя.

Тэма 2.1. Палеаліт і мезаліт.

Падставы для археалагічнай перыядызацыі. Палеаліт. Ранні палеаліт: алдувайская, ашэльская і мусц'ерская эпохі. Неандэртальцы і Homo sapiens. Стаянкі алдувайскай эпохі. Каменныя вырабы алдувайскага часу. Стаянкі ашэльскай эпохі. Каменныя вырабы ашэльскага часу. Мусц'е: стаянкі і прылады. Чопер, сфероід, клівер, рубіла, скрэбла, востраканечнік, нуклеус.

Рэтуш. Паляванне і збіральніцтва. Позні палеаліт. Прылады, матэрыялы, жыллы, заняткі. Паляўнічая магія, культ звяроў. Першабытны жывапіс.

Мезаліт. Мезалітычныя прылады. Мікраліты і макраліты. Асноўныя заняткі чалавека. Стаянкі. Мастацтва мезаліта.

Тэма 2.2. Палеагеаграфічны нарыс. Першапачатковае засяленне тэрыторыі Беларусі. Палеалітычныя і мезалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі.

Муравінскае міжледавікоўе. Паазерскае зледзяненне.

Мусцёрская эпоха на тэрыторыі Беларусі. Юравіцкая познепалеалітычная стаянка. Бердыжская стаянка.

Культура Лінгбі. Свідэрская культура. Грэнская культура. Кундская культура. Сожская культура. Яніславіцкая культура. Помнікі кудлаеўскай культуры. Помнікі нарачанскага тыпу.

Тэма 2.3. Неаліт. Неалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі.

Неалітычныя паселішчы. Прылады працы. Асноўныя заняткі. Стаянкі і жыллы. Кераміка.

Днепра-данецкая культура. Нёманская культура. Верхнедняпроўская культура. Нарвенская культура. Культура тыпавай грабенчата-ямкавай керамікі. Культурны лейкападобных кубкаў і шарападобных амфар.

Тэма 2.4. Бронзавы век. Культурны бронзавага веку на тэрыторыі Беларусі.

Энеаліт. Прылады працы. Заняткі. Жыллы. Кераміка. Трыпольская культура. Сярэднедняпроўская культура. Культура палескай шнуравой керамікі. Паўночнабеларуская культура. Тшчэнецкая культура. Помнікі сосніцкага тыпу. Культура сярэдняй і позняй бронзы Паазер'я.

Тэма 2.5. Жалезны век.

Прынцыпы прыгатавання жалезнай руды. Крыца. Домніца.

Культура Урарту. Скіфы і сарматы. Антычныя дзяржавы Паўночнага Прычарнамор'я.

Тэма 2.6. Жалезны век на тэрыторыі Беларусі.

Мілаградская і паморская культуры. Культура штрыхаванай керамікі. Днепра-двінская культура. Зарубінецкая культура. Кіеўская і вельбарская культуры.

Культурны ранняга сярэднявек'я: помнікі тыпу Прагі-Корчак і Лукі-Райкавецкай, калочынская, банцараўская, культуры ранніх доўгіх курганаў і ўсходнелітоўскіх курганаў.

Раздел 3. Сярэднявеквы перыяд.

Тэма 3.1. Усходнеславянскія саюзы плямёнаў на тэрыторыі Беларусі па археалагічных даных.

Полацкія крывічы. Дрыгавічы. Радзімічы. Насельніцтва Панямоння.

Тэма 3.2. Сярэдневяковая вёска і гарады X-XIII стст. па археалагічных даных.

Сельскія паселішчы. Земляробства. Жывёлагадоўля, промыслы і рамёства.

Гарады Паўночнай і Цэнтральнай Беларусі. Гарады Паўднёвай Беларусі. Гарады беларускага Панямоння. Гарады Усходняй Беларусі.

Тэма 3.3. Эканамічнае развіццё і культура гарадоў X-XIII стст. на тэрыторыі Беларусі.

Масавыя жытлы і гаспадарчыя пабудовы. Рэчавы інвентар. Тэхналогія рамёстваў. Гандаль і прывазныя вырабы. Манетныя і манетна-рэчавыя скарбы. Пісьменства. Мураванае дойлідства. Помнікі выяўленчага мастацтва.

Раздзел 4. Помнікі XIV-XVIII стст.

Тэма 4.1. Паселішча і могільнікі.

Гарады, іх функцыянальнае прызначэнне, тыпы гарадоў. Археалагічнае вывучэнне гарадоў. Тэрытарыяльна-планіровачнае развіццё гарадоў. Масавыя жыллё і гаспадарчыя пабудовы. Камунальныя пабудовы.

Мястэчкі: агульная характарыстыка і тыпы планіроўкі. Асаблівасці матэрыяльнай культуры мястэчак. Замкі. Паняцце “замак”, тыпы замкаў. Археалагічнае вывучэнне замкаў.

Сельскія паселішчы. Матэрыяльная культура, сістэмы рассялення. Неўмацаваныя феадальныя сядзібы.

Манументальнае дойлідства. Абаронныя аб’екты. Культавыя пабудовы. Манастырскія комплексы. Помнікі грамадзянскага дойлідства.

Могільнікі. Вясковыя могільнікі. Агульная характарыстыка і тыпалогія пахаванняў. Пахаванні ў гарадах і мястэчках, іх археалагічнае вывучэнне. Познесярэдневяковыя паганскія свяцілішчы і культавыя аб’екты.

Тэма 4.2. Рэчавы матэрыял: тэхналогія, тыпалогія, храналогія

Вытворчасць жалеза, металічныя вырабы. Прылады працы і побытавыя рэчы: асартымент, тыпалогія, храналогія. Зброя, рыштунак вершніка. Ліцейная справа. Вырабы з каляровага металу.

Вырабы з гліны. Керамічны посуд: асартымент, тыпалогія, храналогія, тэхналогія апрацоўкі. Імпартныя рэчы. Будаўнічыя матэрыялы. Кафля і кафляныя печы.

Вырабы са шкла: асартымент, тыпалогія, храналогія, тэхналогія апрацоўкі.

Вырабы са скуры, іх апрацоўка, інструмент, тэхналогія пашыву.

Дрэва, костка, камень: апрацоўка і вырабы.

Матэрыялы нумізматыкі, сфрагістыкі, метралогіі, знойдзеныя пры раскопках.

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА ЛІТАРАТУРА

Асноўная

31. Авдусин Д.А. Основы археологии. М., 1989.
32. Авдусин Д.А. Полевая археология. М., 1989.
33. Амальрик А.С., Монгайт А.Л. Что такое археология? М., 1966.
34. Археалогія Беларусі. У 4 т. Мн., 1997 – 2001.
35. Археалогія Беларусі: Эныклапедыя. Мн., 2011.
36. Археалогія і нумізматыка Беларусі: Энцыклапедыя. Мн., 1993.
37. Брей У., Трамп. Археологический словарь: пер. с англ. М., 1990.
38. Гарден Жан – Клод. Теоретическая археология / пер. франц. Лавлинской Л.А., Торшиной Л.Е. М., 1983.
39. Загорюльский Э.М. Археологические памятники // Историческое краеведение Белоруссии: учеб.пособие. Мн., 1980.
40. Калядзінскі Л. Уводзіны у археалогію. Гродна, 2013. – 240 с.

Дадатковая

41. Древняя Русь. Быт и культура. // Археология. М., 1997.
42. Древняя Русь. Город, замок, село. //Археология СССР. М., 1985.
43. Исаенко В.Ф. Неолит Припятского Полесья. Мн., 1976.
44. Калечыц А.Г. Першыя людзі на зямлі Беларусі – Мн., 1997.
45. Ксензов В.П. Палеолит и мезолит Белорусского Поднепровья. Мн., 1988.
46. Мельниковская О.Н. Племена Южной Белоруссии в раннем железном веке. Мн., 1967.
47. Чарняўскі М. Бронзавы век на тэрыторыі Беларусі. – Мн., 1981.
48. Чарняўскі М.М. Неаліт Беларускага Панемоння. – Мн., 1979.
49. Чарняўскі М.М., Кудрашоў В.Я., Ліпніцкая В.Л. Старажытныя шахцёры на Росі. – Мн., 1996.
50. Шадыро В.И. Ранний железный век Северной Белоруссии. Мн., 1985.

Праатакол узгаднення вучэбнай праграмы з іншымі дысцыплінамі спецыяльнасці

Назва дысцыплі-ны, з якой патрабуецца	Назва кафедры	Прапановы кафед-ры аб змяненнях у	Прынятае рашэнне кафедры, якая распрацавала
---	------------------	---	---

ўзгадненне		змесце вучэбнай праграмы	вучэбную праграму (з указаннем даты і нумар пратакола)
1	2	3	4
Гісторыя Беларусі	Кафедра гісторыі Беларусі	Выключаны тэрмін “неалітычная рэвалюцыя” ў сувязі з паўтарэннем яго ў курсе “Гісторыя Беларусі”	29.05.2013 года, пратакол № 11

ПРАКТЫЧНЫЯ ЗАНЯТКІ

1. Археалогія як навука (2 гадзіны).
2. Археалагічная перыядызацыя (2 гадзіны).
3. Сярэдневяковы перыяд (2 гадзіны).
4. Сярэдневяковы перыяд (4 гадзіны).

ТЭМАТЫКА РЭФЕРАТЫЎНЫХ РАБОТ

КСР № 1. Напісанне рэферату на тэму “Археалогія роднага краю”.

Целью рэферата яўляецца развіццё навыкаў ведення самастойнай работы студэнтаў, валодання метадыкай ісследавання і эксперымента пры рэшэнні разрабатываемых праблем і пытанняў, сістэматызацыя і расшырэнне тэарэтычных і практычных ведаў па спецыяльнасці і прымяненне гэтых ведаў на практыцы.

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА

(дзённая форма атрымання адукацыі)

Нумар раздзела, тэмы, занятка	Назва раздзела, тэмы, пералік вывучаемых пытанняў	Колькасць аўдыторных гадзін				Матэрыяльнае забеспячэнне заняткаў (наглядныя, метадычныя дапаможнікі і г.д.)	Літаратура	Форма кантроля ведаў
		Лекцыі	Практычныя (семінарыя) заняткі	Лабараторныя заняткі	Кіруемая самастойная работа			
1	2		4		6	7	8	9
	Археалогія Беларусі	34	10					
1.	Археалогія як навука		2				[1; 4–6; 14; 17]	
1.1	Паняцце археалогіі. Прадмет, задачы, метады. 1. Паняцце археалогіі. Пісьмовыя і рэчавыя крыніцы. Мацярык, культурны слой 2. Археалагічная перыядызацыя і храналогія. Апрацоўка крыніц. 3. Даціроўка археалагічнага комплекса. Археалагічная					Прэзентацыя “Археалогія Беларусі”	[1; 13; 15]	

	культура. 4. Сувязь археалогіі з іншымі навукамі.							
1.2	Археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Беларусі ў кантэксце сусветных археалагічных даследаванняў. 1. Славутыя археолагі сусвету 2. Археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Беларусі.					Прэзентацыі “Археалагі сусвету” і “Археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Беларусі”	[4–6]	Праверка канспектаў
1.1.1.	Археалогія як навукa. 1.Паняцце археалогіі. Прадмет, задачы, метады 2.Археалагічныя даследаванні на тэрыторыі Беларусі		2					Праверка рэфератаў
2.	Археалагічная перыядызацыя	2	2		-		[1–3; 7–10; 12–13; 19– 20]	
2.1	Палеаліт і мезаліт. 1.Прынцыпы археалагічнай					Прэзентацыя “Палеаліт і мезаліт”	[1–3; 7–10]	Праверка канспектаў

	перыядызацыі. 2.Палеаліт: прылады і заняткі. 3.Мезаліт: прылады і заняткі							
2.2	Палеагеаграфічны нарыс. Першапачатковае засяленне тэрыторыі Беларусі. Палеалітычныя і мезалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі. 1. Палеагеаграфічны нарыс. 2. Эпоха мусцье на тэрыторыі Беларусі. 3. палеалітычныя і мезалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі.					Прэзентацыя “Першапачатковае засяленне тэрыторыі Беларусі”.	[1–3; 7–10]	
2.3	Неаліт. Неалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі. 1. Неалітычныя паселішчы і прылады працы. 2. Неалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі.	2				Прэзентацыя “Неалітычныя культуры на тэрыторыі Беларусі”.	[12; 19–20]	

2.4	Бронзавы век. Культуры бронзавага веку на тэрыторыі Беларусі. 1. Энеаліт. 2. Культуры бронзавага веку на тэрыторыі Беларусі.					Прэзентацыя “Культуры бронзавага веку на тэрыторыі Беларусі”.	[12; 19–20]	
2.5	Жалезны век. 1. Прынцыпы працы з жалезнай рудой. 2. Культура Урарту. 3. Скіфы і сарматы. 4. Антычныя дзяржавы Паўночнага Прычарнамор’я.					Прэзентацыя “Жалезны век”.	[12; 19–20]	
2.6	Жалезны век на тэрыторыі Беларусі 1. Мілаградская і паморская культуры. 2. Культура штрыхаванай керамікі. 3. Дняпра-дзвінская культура. 4. Зарубінецкая культура. 5. Кіеўская і вельбарская					Прэзентацыя “Жалезны век на тэрыторыі Беларусі”	[12; 19–20]	

	культуры. 6.Культуры ранняга сярэдневякоўя							
2.1.1.	Археалагічная перыядызацыя 1. Палеаліт і мезаліт. 2. Неаліт 3.Бронзавы век. 4. Жалезны век.		2					Праверка рэфератаў, тэсты
3.	Сярэдневяковы перыяд	8	2				[1–2; 4–11]	
3.1	Усходнеславянскія саюзы плямёнаў на тэрыторыі Беларусі па археалагічных даных 1. Полацкія крывічы. 2. Дрыгавічы. 3. Радзімічы. 4. Насельніцтва Панямоння.					Прэзентацыя “Усходнеславянскія саюзы пляменаў на тэрыторыі Беларусі па археалагічных даных”	[1–2]	Праверка канспектаў
3.2	Сярэдневяковая вёска і гарады X-XIII стст. па археалагічных даных. 1. Сельскія паселішчы і заняткі жыхароў. 2.Гарады Паўночнай і Цэнтральнай Беларусі.					Прэзентацыя “Сярэдневяковая вёска і гарады X- XIII вв. па археалагічных даных”.	[7–8]	

	3. Гарады Паўднёвай Беларусі. 4. Гарады беларускага Панямоння. 5. Гарады Усходняй Беларусі.							
3.3	Эканамічнае развіццё і культура гарадоў X-XIII стст. на тэрыторыі Беларусі 1. Масавыя жыллы і гаспадарчыя пабудовы 2. Рэчавы інвентар. Тэхналогія рамёстваў. 3. Гандаль і прывазныя вырабы. 4. Манетныя і манетна-рэчавыя скарбы. 5. Пісьменства. 6. Мураванае дойлідства.	2				Прэзентацыя “Эканамічнае развіццё і культура гарадоў X-XIII стст. на тэрыторыі Беларусі”	[7; 9]	
3.1.1	Сярэдневяковы перыяд 1. Усходнеславянскія саюзы пляменаў на тэрыторыі Беларусі па археалагічных даных 2. Сярэдневяковая вёска і		2					Праверка рэфератаў, тэсты

	гарады X-XIII вв. па археалагічных даных. 3. Эканамічнае развіццё і культура гарадоў X-XIII стст. на тэрыторыі Беларусі							
4	Помнікі XIV-XVIII стст.		4				[7; 11; 14–16; 20]	Праверка канспектаў
4.1	Паселішча і могільнікі 1. Гарады. 2. Мястэчкі. 3. Замкі. 4. Сельскія паселішчы. 5. Неўмацаваныя феадальныя сядзібы. 6. Могільнікі. 7. Паганскія свяцілішчы і кultaвыя аб'екты.					Прэзентацыя “Паселішча і могільнікі”	[11]	
4.2	Рэчавы матэрыял: тэхналогія, тыпалогія, храналогія 1. Металічныя вырабы. Вырабы з каляровага металу. 2. Вырабы з гліны. 3. Вырабы са шкла. 4. Вырабы са скуры.					Прэзентацыя “Рэчавы матэрыял: тэхналогія, тыпалогія, храналогія”	[11]	

	5.Дрэва, костка, камень: апрацоўка і вырабы. 6.Матэрыялы нумізматыкі, сфрагістыкі, метралогіі, знойдзеныя пры раскопках.							
4.1.1	Помнікі XIV-XVIII стст. 1. Паселішча і могільнікі 2.Рэчавы матэрыял: тэхналогія, тыпалогія, храналогія		4					Праверка рэфератаў, тэсты
	Усяго:	34	10					

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА (завочная форма атрымання адукацыі)

Нумар раздзела, тэмы, занятка	Назва раздзела, тэмы, пералік вывучаемых пытанняў	Колькасць аудыторных гадзін				Матэрыяльнае забеспячэнне заняткаў (наглядныя, метадычныя дапаможнікі і г.д.)	Літаратура	Форма кантроля ведаў
		Лекцыі	Практычныя (семінарыя) заняткі	Лабараторныя заняткі	Кіруемая самастойная работа студэнтаў			
1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Археалогія Беларусі	10						
1.	Археалогія як навука	2					[1; 4–6; 14; 17]	
2.	Археалагічная перыядызацыя	2					[1–3; 7–10; 12–13; 19–20]	
3.	Сярэдневяковы перыяд	4					[1–2; 4–11]	
4	Помнікі XIV-XVIII стст.	2					[7; 11; 14–16; 20]	Праверка канспектаў
	Усяго:	10						

